

Variety češtiny a čeština jako cizí jazyk

Marek Nekula – Kateřina Šichová (eds.)

Praha – Akropolis, 2017

KATALOGIZACE V KNIZE – NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Variety češtiny a čeština jako cizí jazyk / Marek Nekula – Kateřina Šichová (eds.). – Vydání první. – Praha : Akropolis, 2017. – 296 stran
Anglické resumé

ISBN 978-80-7470-185-6 (brožováno)

811.162.3 * 81'27/'28 * 811.162.3'243 * 81'24 * (048.8:082)

– čeština

– variety jazyka

– čeština jako cizí jazyk

– jazyková výuka

– kolektivní monografie

811.162.3 – Čeština [11]

Recenzovali:

Neil Bermel, University of Sheffield

Masako Ueda Fidler, Brown University

Gedruckt mit freundlicher Unterstützung
des Bayerischen Staatsministeriums für Bildung
und Kultus, Wissenschaft und Kunst.

All texts – all rights reserved!

© Eds. Marek Nekula – Kateřina Šichová, 2017

© Graphic & Cover Design Lukáš Fairaisl, 2017

© Filip Tomáš – Akropolis, 2017

ISBN 978-80-7470-185-6

ISBN 978-80-7470-194-8 (PDF)

Rakouské variety němčiny a čeština jako cizí jazyk

Stefan Michael Newerkla

1 Úvod

Rozmanitost jazyků a kultur je nespornou silou působící na vývoj jednotlivých jazyků určitého regionu. To platí i pro území bývalé habsburské monarchie, na němž němčina přímo hraničila s češtinou a jinými, nejen slovanskými jazyky. Z poznatků různých vědců víme, že jazyky, které jsou na určitém území užívány jako prostředek komunikace, mají přitom tendenci navzájem se ovlivňovat a vytvořit tzv. jazykový areál.¹ Jinými slovy, jazyky určitého území se stávají časem podobnějšími, než kdyby se vyvíjely nezávisle na sobě.²

Opakovaně se proto objevovala tvrzení, že existuje středoevropský jazykový areál s češtinou, slovenštinou, němčinou a maďarštinou jako centrálními jazyky a polštinou, slovinštinou aj. coby jazyky marginálními.³ Vezmeme-li v úvahu všechny dosavadní teze a poznatky kontaktné a areálové lingvistiky posledních let, dá se tento areál zhruba ztotožnit s onou částí státního území Rakouska-Uherska, ve které se alespoň ve městech jako *lingua franca* prosazovala němčina. Na oprávněnost této teze ukazují i sociolingvistická bádání, podle nichž mluvčí různých jazyků za určitých politických a sociálních podmínek

1 Srov. např. Thomason – Kaufman (1988), Niedzielski – Preston (2000), Thomason (2001), Braunmüller – House (2009) a Hickey (2010).

2 To je jev, kterého si všiml mj. už štýrskohradecký profesor Hugo Schuchardt (1884).

3 Podrobněji o této diskusi viz Newerkla (2007a: 271–286; 2007b: 29–48), v českém prostředí srov. zejména Kurzová (1996: 57–73). K diskusi o tzv. středoevropském jazykovém svazu viz např. Nekula (2003a), Pilarský (2001), Skála (1992 a 2000a) a Thomas (2008).

vytvářejí společnou řečovou komunitu.⁴ Podoba němčiny, která se nacházela pod vlivem češtiny, slovenštiny, maďarštiny, slovinštiny, italštiny a jidiš, pak donedávna ovlivňovala rakouský standard německého jazyka, což vysvětluje i rozdíly mezi ním a jinými standardními varietami němčiny.

Osvojování a výuka cizích jazyků dnes bezesporu představují jednu z hlavních zájmových oblastí humanistického bádání.⁵ Přitom se samozřejmě analyzují a také zohledňují podobnosti a odlišnosti výchozího a cílového jazyka. Při výuce němčiny jako cizího jazyka se například stalo dobrým zvykem pokládat vžitě standardní variety němčiny (tzn. němčinu v Rakousku, Švýcarsku, Německu atd.) za rovnoprávné. Ale jak se tento vývoj odráží ve výuce cizích jazyků na území tak diferencovaného jazyka, jakým je němčina? Zohledňuje výuka cizích jazyků strukturní, frazeologické, lexikální a také kulturní rozdíly různých variet němčiny? Má na ně vůbec brát ohled? A co to vlastně znamená pro výuku češtiny jako cizího jazyka v Rakousku?⁶

2 Dosavadní vyjádření a stav tematicky relevantních výzkumných prací

Už jednou jsem se intenzivněji zabýval otázkou, do jaké míry je pro rakouské zájemce o češtinu specificky rakouský přístup k výuce češtiny jako cizího jazyka přínosný a žádoucí, přičemž jsem mluvil o významu kontrastivní analýzy češtiny a rakouských variet němčiny pro výuku češtiny jako cizího jazyka (Newerkla 2007c–d).⁷ V rámci společného projektu č. 66p17 AKTION Česká republika – Rakousko o vyučování

a učení cizích jazyků⁸ jsem už poněkud opatrněji formuloval svoje závěry, když jsem se zmínil o specifických fenoménech jazykového kontaktu v habsburské říši a jejich možném zužitkování pro výuku češtiny jako cizího jazyka v Rakousku (Newerkla 2014b).

Od začátku roku 2016 běží víceletý speciální výzkumný program rakouské grantové agentury FWF (Fonds zur Förderung der wissenschaftlichen Forschung / Austrian Science Fund) o němčině v Rakousku,⁹ v jehož rámci dva dílčí projekty pod mým vedením zkoumají němčinu také v kontextu jiných jazyků v habsburské monarchii a druhé rakouské republiky, stejně jako jazykové kontakty mezi němčinou a slovanskými jazyky v Rakousku. Zároveň už od roku 2015 běží projekt CENTRAL (= Central European Network for Teaching and Research in Academic Liaison), podporovaný Německou akademickou výměnnou službou (DAAD), jehož dílčí projekt CENTRAL-12¹⁰ se věnuje areálním konverencím v jazycích středo-východní Evropy.

Vzhledem k tomuto vývoji a prvním poznatkům z nových projektů se zdá rozumné vrátit se po uplynutí jednoho desetiletí znovu k otázkám, zda a jak kontrastivní jazyková analýza češtiny a rakouských variet němčiny se zřetelem k jejich jazykovým rozdílům a podobnostem

4 Viz např. Hymes (1974). Pro náš prostor srov. nejnověji i Feichtinger – Cohen (2014).

5 O výuce slovanských jazyků v Rakousku se zvláštním zřetelem na češtinu pojednává nejnověji Wieser (2015).

6 Samozřejmě existuje také opačná otázka, zda a v jaké míře jsou variety češtiny zastoupeny v učebnicích češtiny jako cizího jazyka. Například Zach(ová) (2013) podrobila učebnice češtiny odpovídajícímu výzkumu s ohledem na obecnou češtinu a hovorový styl spisovného jazyka.

7 Mezitím vyšel také zajímavý sborník o kontrastivní analýze češtiny a němčiny se zřetelem na typologické aspekty (Nekula – Šichová – Valdová 2013).

8 Bilaterální projekt byl realizován Ústavem českého jazyka a teorie komunikace Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze pod vedením prof. PhDr. Karla Šebesty, CSc., a Institutem slavistiky Univerzity ve Vídni pod mým vedením od května 2012 do května 2013. Výsledky byly uveřejněny ve speciálním čísle časopisu *Studies in Applied Linguistics / Studie z aplikované lingvistiky (SALi)* pod názvem *Teaching and Learning Foreign Languages* (Praha: Filozofická fakulta UK v Praze, 2014).

9 Spezialforschungsbereich (SFB) F 60-G23 „German in Austria (DiÖ). Variation – Contact – Perception / Deutsch in Österreich (DiÖ). Variation – Kontakt – Perzeption“, na němž se podílejí germanistická pracoviště ve Vídni, Štýrském Hradci, Salcburku a Innsbrucku a dále ACDH (= Austrian Centre for Digital Humanities) Rakouské akademie věd i slavistika a translologie Vídeňské univerzity. Další informace: <http://www.dioe.at>

10 Mezinárodní projekt probíhá pod vedením prof. dr. Luky Szucsiche z Humboldtovy univerzity v Berlíně ve spolupráci s Ústavem českého jazyka a teorie komunikace Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze pod vedením Mgr. Evy Lehečkové, Ph.D, a Institutem slavistiky Univerzity ve Vídni pod mým vedením od března 2015 do konce roku 2018.

může zvýšit efektivitu výuky češtiny jako cizího jazyka. Původní tvrzení zde ověříme a – kde je to nutné – přehodnotíme nebo také doplníme.

3 Rakouská němčina a variety němčiny v Rakousku

Právě v oblasti výzkumu němčiny a jejích variet v Rakousku došlo v posledních letech ke značnému posunu. Zatímco v 90. letech 20. století stály v popředí ještě jazykověpolitické až ideologické diskuse o rakouské němčině a též vyjasňování základních stanovisek a konceptů (rakousko-národního, rakousko-integrálního, pluricentricko-komunikačně orientovaného, pluriareálně normovaného apod.),¹¹ pak se s ohledem na měnící se jazykové poměry (zejména ve Vídni) ukázalo, že je nezbytný velkoplošný empirický výzkum, bez něhož je i aktualizované a přepracované třetí vydání dosud zásadní monografie Petera Wiesingera (Wiesinger 2014), věnované zvláštnostem rakouské němčiny, jen pokusem o přiblížení dojmů o momentální jazykové situaci.¹² Právě široké spektrum nejrůznějších dat získaných díky výzkumnému záměru o němčině v Rakousku, jenž probíhá od počátku roku 2016, by mělo v budoucích letech výzkum variet němčiny v Rakousku postavit na zcela nový, vysoce empirický základ.¹³

Prozatím lze s ohledem na naše téma konstatovat, že variety němčiny v Rakousku vykazují specifické zvláštnosti ve všech jazykových

rovinách (foneticko-fonologické, morfologické, lexikální a syntaktické), přičemž standard německého jazyka v Rakousku přirozeně stojí silněji pod vlivem jihoněmeckých, a to zejména bavorských nářečí. Určitá část typické slovní zásoby rakouského standardu němčiny je například zakotvená ve středo- a jihobavorských nářečích a většinou používána i v jiných nářečních oblastech starého Bavorska.¹⁴ Na druhé straně existuje specifická slovní zásoba, která se vyskytuje výlučně v Rakousku, což souvisí s velmi dlouhou existencí vlastního rakouského státu s institucemi formujícími takový specifický jazyk (veřejná správa a úřady, školství, rozhlas, televize, média atd.), ale také s komplexní situací jazykového kontaktu na jeho tehdejší správním území, kde němčina byla ve stálém kontaktu s češtinou, maďarštinou a dalšími jazyky.¹⁵

Právě tato situace již naznačuje směr úvah o potenciálních výhodách specificky rakouského přístupu při výuce češtiny pro rakouské zájemce o český jazyk. Zároveň samozřejmě existuje také mnoho podobností a vzájemností v jazykové praxi němčiny v Rakousku a Bavorsku, popř. i Švýcarsku. Proto se v některých případech nemůže jednat jen o výčet vždy výlučně rakouských jevů a jazykových prvků. Podstatou každého pluricentrického jazyka totiž je, že jeho variety sdílejí více podobností než rozdílů, což též znamená, že některé z následně popsaných jevů a aspektů jsou platné i pro širší než pouze rakouský jazykový prostor. To však ještě není argument proti oprávněnosti specificky rakouského přístupu při výuce češtiny jako cizího jazyka, neboť vycházíme právě z hlediska rakouského zájemce o český jazyk. Které prvky rakouská němčina – alespoň částečně – sdílí i s jinými varietami němčiny, není z tohoto hlediska tak důležité, hlavním předpokladem je, že jsou i rakouské.

11 Přehled tehdejších diskusí podává Zeman (2004: 291–315) včetně informací o další literatuře. Srov. také Pollak (1992 a 1994), Markhardt (2005) a nejnověji Dorostkar (2014).

12 Vedle toho existuje celá řada dalších publikací o rakouském standardu němčiny – od vědeckých titulů přes popularizačně-vědecké a popularizační až k publikacím laické veřejnosti, srov. výběrově např. Ammon et al. (2004), Ebner (2004a–d a 2009), Glauninger (1997), Lenz – Glauninger (2015), ÖWB (⁴³2016), dále Fussy (2003), Grüner – Sedlaczek (2003), Möcker (1992), Muhr (1993), Muhr – Schrodtt – Wiesinger (1995), Muhr – Schrodtt (1997), Pohl (2007b; 2011–2012; 2013), Rettl (1998–2012 a 1999), Scheuringer (1998), Schierer – Zauner (2002), Sedlaczek (2004 a 2007), Wintersberger (1995) a Zeman (2009). Příklad pro uveřejnění laické veřejnosti je Heinrich (⁹2014). V českém a slovenském prostředí vznikly např. publikace Kováčsová – Michalus (1994), Kalousková (2006) a Nováková (2006).

13 Srov. zejména také Kehrein – Lameli – Rabanus (2014) a Lenz – Glauninger (2015).

14 Podle počtu mluvčích je bavorské nářečí ve svých varietách v Rakousku mateřským jazykem pro více lidí než v samotném Bavorsku. O bavorských nářečích ve světě srov. nejnověji Sprenzinger (2016).

15 Srov. např. Thomas (1997), Kurnik (1998), Pohl (1999; 2007a), Haslinger (2001), Newerkla (2004, ²2011; 2006b; 2011; 2012; 2014a), Nekula – Bauer – Greule (2008), Tölgyesi (2009b; 2012a–b), Bergmann (2010) a Tóth (2012; 2013). Kontaktů latiny a románských jazyků se v lexikální rovině věnují např. Rosenthal (1967), Listberger (1967), Koller (2000) a Fröch (2013).

4 Přínos a možná rizika specificky rakouského přístupu k výuce češtiny

Podívejme se nyní na různé jazykové roviny a zjistíme, v čem může spočívat přínos specificky rakouského přístupu při výuce češtiny a v čem spočívají potenciální rizika. Obecně lze pro všechny jazykové roviny konstatovat, že odhalení a uvědomění společných nebo odlišných strukturních, frazeologických, lexikálních aj. prvků může být prospěšné pro osvojování češtiny jako cizího jazyka. Rizika se nicméně vyskytují tam, kde vžitě jazykové mýty, předsudky nebo mylné představy mají negativní vliv na efektivní učení se korektní češtiny.¹⁶

4.1 Fonetika a fonologie

Při výslovnosti češtiny je pochopitelně třeba dávat pozor, aby se artikulační zvyklosti výchozí variety němčiny nepřenesly na český hláskový inventář.¹⁷ Mnoho českých hlásek a hláskových skupin se sice artikuluje velmi podobně jako jim odpovídající protějšky v němčině, některé se však artikulují zcela odlišně (Vintr 2005: 23). Pro výuku češtiny jako cizího jazyka to z rakouského hlediska znamená, že není třeba se dlouze zabývat jevy společnými oběma jazykům, jako např. ztrátou znělosti (souhláska je na konci slova zpravidla neznělá), neboť tuto znalost si rakouští studující přinášejí z výchozí variety němčiny.

Naproti tomu je třeba intenzivně a pečlivě nacvičovat správnou artikulaci hlásek a hláskových skupin, jež se ve varietách němčiny v Rakousku nevyskytují. Ze zkušenosti můžeme konstatovat, že zejména zpočátku se jeví problematická správná artikulace palatálních konsonantů, především *č*, *ť*, *ň* na rozdíl od *d*, *t*, *n*, korektní výslovnost českého *ř* i apikálního *r* nebo některých skupin hlásek, jako např. u slov *chci*, *skříň* aj. Ale to v podstatě platí pro téměř všechny variety němčiny.

Pro speciálně rakouský přístup jsou důležité především tyto jevy: centrální korelací českého konsonantismu je korelace znělosti (Vintr 2005: 29). V češtině platná opozice [znělý | neznělý] je v němčině

většinou realizována pouze v klasické jevištní výslovnosti, jinak častěji a zřetelněji v rámci tzv. korelace napjatosti jako opozice [fortis = napjatý | lenis = nenapjatý], u explozivních konsonantických párů *p / b*, *t / d* a *k / g* ještě navíc s charakteristikou aspirovanosti [aspirovaný = s přídechem | neaspirovaný = bez přídechu]. Stejně jako v celé středobavorské nářeční oblasti dochází ovšem v běžné rakouské němčině v násloví k tzv. lenizaci, která označuje tendenci k uvolňování artikulace, což znamená, že téměř chybí rozlišení mezi konsonanty *p* a *b*, *t* a *d*, stejně jako v menším měřítku a pouze regionálně *k* a *g*. Tyto souhlásky tudíž znějí u mnohých rakouských mluvčích stejně – až na aspiraci původně napjatých, která se v těchto případech stává distinktivním příznakem. Následkem tohoto stavu je, že mluvčí takových rakouských variet němčiny vnímají v češtině počáteční *k*-, *p*-, *t*- na základě chybějícího přídechu často paradoxně jako *g*-, *b*-, *d*-. Při výslovnosti v češtině potom ale sami nezohledňují rozdíl znělosti mezi těmito konsonantickými páry na počátku slova a vyslovují je jako nenapjaté, zároveň ale spíše neznělé, rozlišené pouze – v češtině chybějící – aspirací. Tento rozdíl můžeme vidět i v jinak podobné kolokaci *ein Bussi geben* na rozdíl od *dát pusu* (*b*- vs. *p*-) nebo u slova *Golatsche* (vedle *Kolatsche*) na rozdíl od *koláč* (*g*- vs. *k*-). Zajímavé je, že také čeští studující ve Vídni bojují v němčině s podobným problémem, neboť mají pocit, že jejich vídeňsky mluvící spolustudující nerozlišují mezi *k*- / *g*-, *p*- / *b*- a *t*- / *d*-.

Dalším známým jevem je, že se v rakouských a vůbec jihoněmeckých varietách němčiny vyslovuje *-s*- vesměs nezněle, a to i na začátku slova před vokály. A tak jsou mluvčí těchto variet samozřejmě zmateni, když jim učebnice nebo učitelé češtiny vysvětlují znělou výslovnost souhlásky *z* v češtině a přitom používají příklady typu „*s* jako *Sonne*“ nebo „*s* jako *also*“. Tím je totiž u této skupiny mluvčích požadována přesně ona výslovnost, která má vlastně být potlačována jako nesprávná.

U jmenovaných fenoménů se jedná o jevy, které jsou česky mluvícím osobám víceméně známé už dlouhá léta. To ukazuje například také starý vtip, který dříve koloval po Praze a zesměšňoval nezřetelnou výslovnost *-d*- před *-n*- a neznělé *-s*- a *-š*- místo *-z*- a *-ž*- u mluvčích češtiny, kteří za mateřský jazyk měli středobavorské nářečí nebo rakouskou varietu němčiny ve Vídni. Podle něj prý nějaký Vídeňan údajně jednou

16 Obecně o jazykových mýtech pojednává Watts (2012: 585–606).

17 To platí samozřejmě i pro jiné jazyky, s ohledem na slovenštinu viz např. Adamcová (2003: 137–144). Tomuto tématu se z hlediska češtiny a rakouských variet němčiny intenzivněji věnoval i Pristl (2012).

řekl: „Můj otec byl prase, má matka byla svině,“ přičemž vlastně chtěl říci: „Můj otec byl v Praze, má matka byla z Vídně.“ (srov. Nagl 1888: 25–26). Samozřejmě i opačně jsou obecně známé chyby, kterých se dopouštějí česky mluvící osoby v němčině, jak to dokládá bohatá literatura o tzv. Böhmakeln, což je výraz pro němčinu vyslovovanou se silným českým přízvukem (srov. nejnověji Morcinek – Opletalová – Glück – Rinas 2016). Zejména po celé dvacáté století, ale částečně i dnes se s tímto jevem můžeme setkat v rakouských filmech, kabeletních skecích či v různých každodenních vyprávěních a příbězích, v nichž vystupují Čech nebo Češka, kteří mluví špatně německy. Pro charakteristické znázornění této nekorektní výslovnosti jsou německé zaokrouhlené vokály -ü- a -ö- artikulovány jako nezaokrouhlené a uzavřené vokály -e- a -o- jako otevřené. Právě na poslední jev se však vyplatí upozornit nejen Čechy, když mluví německy, ale i osoby, které mluví standardní němčinou. Tato skupina má totiž sklon k tomu, vyslovovat vokály -e- a -o- i v češtině jako zavřené.

Zde ovšem vězí nebezpečí špatné výslovnosti českých hlásek na základě vžitých předsudků o jejich artikulaci. Například v Rakousku se dodnes drží jazykový mýtus, že tzv. Meidlinger - - je z češtiny, přičemž jde o unilaterální, apikálně dentální souhlásku, původně typickou pro mluvu dělnické vrstvy předměstských vídeňských okresů. V češtině se vyskytuje pouze alveolární laterální aproximanta -l-, ale navzdory tomu člověk naráží znovu a znovu na jednotlivé rakouské studenty češtiny, kteří české -l- vyslovují nekorektně jako předměstské vídeňské - -, neboť si myslí, že tím znějí autenticky česky.¹⁸

Obecně známé je i to, že v rakouských varietách němčiny se hodně slov (včetně výpůjček) od ostatních německy mluvících oblastí odlišuje nejen přízvukem, ale též výslovností. Například *anyz* se v Rakousku označuje jako *Anis* a *oplatka* jako *Oblate* s přízvukem na první slabice, zatímco v Německu je běžná výslovnost *Anis* a *Oblate* s přízvukem na druhé slabice. Právě takové příklady se dají využít při upozornění na to, že v češtině je stálý přízvuk na první slabice.

18 Srov. k této problematice také Kranzmayer (1953; 1956), Moosmüller (1987) a Šimáčková (2004; 2009).

4.2 Pravopis

Některá slova se v rakouské němčině nejen jinak vyslovují, ale také jinak píší.¹⁹ Sice je to spíše vedlejší věc, která určitě na úspěch vlastní výuky češtiny jako cizího jazyka nebude mít zásadní vliv, ale učebnice češtiny pro rakouský trh by přece jen měly brát ohled na rozdílný rakouský pravopis. Platí to pro slova jako např. rak. *Geschoß* oproti něm. *Geschoss* ‚patro, poschodí; kulka, kule, střela‘ nebo rak. *Kücken* oproti něm. *Küken* ‚kuře, kuřátko‘.

4.3 Morfologie

Přehled hlavních rozdílů mezi češtinou a němčinou v deklinaci a konjugaci uvádí Vintř (2005: 15–18).²⁰ Je například dobře známo, že nemalý počet českých substantiv je jiného rodu než v němčině (např. podstatné jméno *kniha* je ženského rodu na rozdíl od podstatného jména *das Buch*, které je rodu středního, resp. podstatné jméno *jazyk* je mužského rodu na rozdíl od podstatného jména *die Sprache*, které je rodu ženského). Co se týče rakouských variet němčiny, je nutné brát ohled na to, že rod některých slov se může lišit i v rakouských varietách němčiny nebo také v rakouském a německém standardu němčiny. Tento fakt by se měl odrážet i v učebních materiálech pro Rakušany, např. rak. *der Akt* m. oproti něm. *die Akte* ž. ‚spis‘, mn. č. rak. *die Akten* oproti něm. *die Akte* ‚akta, spisy‘, rak. *das Jog(h)urt* stř. oproti něm. *der Jog(h)urt* m. ‚jogurt‘, rak. *das Keks* stř. oproti něm. *der Keks* m. ‚keks‘, rak. *das Cola* stř. oproti něm. *die Cola* ž. ‚kola‘, rak. *der Gehalt* m. oproti něm. *das Gehalt* stř. ‚plat‘, rak. *das Service* stř. oproti něm. *der Service* m. ‚servis‘ aj. Celá situace je ještě komplikovanější, když se například substandardní variety němčiny v Rakousku liší od obou standardů – jak rakouského, tak německého. Tak se např. na území bavorských nářečí většinou vyskytuje tvar *der Butter* m., i když v některých dolnorakouských regionech, stejně jako v německém a rakouském standardu tento tvar zní *die Butter* ž. Je ale pravda, že znalost těchto rozdílů sice pomáhají

19 Ortografickým problémům ve výuce češtiny jako cizího jazyka v Rakousku se věnuje i Pristl (2012).

20 Srov. také Tölgyesi (2009a).

vysvětlit kontaktní jevy na nářečném základě mezi bavorštinou a češtinou (srov. č. *putr* oproti č. *putra* namísto *máslo*), pro výuku češtiny jako cizího jazyka ovšem nemají zrovna velkou relevanci.²¹

Další oblastí je konjugace v češtině a rakouských varietách němčiny. Rakouským zájemcům o český jazyk zde může pomoci, když jim připomeneme, že tzv. imperfektum v rakouském hovorovém jazyce, stejně jako v jiných hornoněmeckých oblastech na jih od Mohanu se v mluveném projevu užívá jen u modálních sloves a kopuly *být*. Jinými slovy, setkáváme se zde s původním temporálním systémem se třemi časy, kterým disponuje i čeština, od něhož se však spisovná němčina ve středohornoněmeckém období vzdálila.

V morfologické rovině existuje ještě mnohem více rozdílů mezi německým a rakouským standardem, popř. rakouskými varietami němčiny. Nemají ale podstatný vliv na výuku češtiny jako cizího jazyka a jejich znalosti nepomáhají při osvojování češtiny, spíše jsou důležité pro výuku němčiny a zohlednění jejích standardních variet. Samozřejmě se však od rakouských učebnic češtiny jako cizího jazyka očekává, že se v nich vyskytnou ty německé tvary, které jsou v Rakousku běžné. Například se zde, stejně jako v celém jihoněmeckém prostoru při tvoření perfekta sloves vyjádření postoje těla a sloves pohybu užívá pomocné sloveso *sein*, *být* namísto *haben*, *mít*, takže jsou běžné tvary jako např. rak. *ich bin gesessen* ‚seděl/a jsem‘, *ich bin gelegen* ‚ležel/a jsem‘, *ich bin gestanden* ‚stál/a jsem‘ aj. Učebnice češtiny pro rakouský trh musí na tyto konstrukce brát ohled, v Německu běžné ekvivalenty by totiž pro Rakušany mohly znít přinejmenším divně.

4.4 Lexikologie

Nejzřetelnější rozdíly mezi varietami němčiny v Rakousku a v jiných oblastech jsou přirozené v oblasti lexikální. Toho si všimli i rakouští politici při jednání Rakouska o vstupní smlouvě s Evropskou unií. V protokolu číslo 10 této smlouvy o užívání rakouských výrazů němčiny nechali chránit 23 pojmů rakouské němčiny pro oblast gastronomie

21 Srov. také *Český jazykový atlas*, sv. 1 (1992: 230–231, zvláště mapa 112), S. Kloferová (1996: 49–56) a R. Šrámek (1998: 295–306).

a obchodu.²² To má co do činění i s konvergenčními tendencemi mezi němčinou užívanou v Rakousku a češtinou a dalšími jazyky užívanými ve státech vzniklých po rozpadu rakousko-uherské monarchie; proto také v češtině dodnes existují četné jevy specifické pro rakouské variety němčiny. Taková blízkost může být samozřejmě pro rakouské uživatele němčiny výhodou při osvojování českých slovíček.

Zmíněná konvergence slovní zásoby se týká rakouských variet němčiny a češtiny, ale i slovenštiny, maďarštiny a slovinštiny jako ohniskových jazyků středoevropského jazykového areálu, na který mělo zásadní vliv i jidiš. Alespoň okrajově pak tato konvergenční tendence zasáhla také chorvatštinu a rovněž polštinu a ukrajinštinu v oblastech náležejících někdejší rakouské monarchii. V každém případě jsme konfrontováni se skupinou slov, kterou lze doložit v uvedených ohniskových jazycích a kromě toho v nestejném zastoupení i v okrajových jazycích tohoto kontaktního areálu. Zvláštní pozornost si v této souvislosti zaslouží zprostředkovatelská role hlavního města monarchie Vídně coby centra tohoto areálu, jež na jedné straně přijímalo prvky ze všech jazyků monarchie a na druhé straně tyto jazyky současně zpětně ovlivňovalo.²³

22 Jedná se o slova *Beiried* ‚rostbíf‘ (něm. *Rippen-, Rumpfstück*), *Eierschwammerl* ‚lišky obecné (houby)‘ (něm. *Pfifferlinge*), *Erdäpfel* ‚brambory‘ (něm. *Kartoffeln*), *Faschiertes* ‚sekaná (mleté maso)‘ (něm. *Hackfleisch*), *Fisolen* ‚fazole, zelené fazolky‘ (něm. *Gartenbohnen, Grüne Bohnen*), *Grammeln* ‚škvarky‘ (něm. *Grieben*), *Hüferl* ‚kyčel jako část hovězího zadního‘ (něm. *Hüfte*), *Karfiol* ‚květák‘ (něm. *Blumenkohl*), *Kohlsprossen* ‚růžičková kapusta‘ (něm. *Rosenkohl*), *Kren* ‚křen‘ (něm. *Meerrettich*), *Lungenbraten* ‚svíčková (maso)‘ (něm. *Lendenbraten, Filet*), *Marillen* ‚meruňky‘ (něm. *Aprikosen*), *Melanzani* ‚lilek, baklažán‘ (něm. *Aubergine*), *Nuss* ‚orech u masa‘ (něm. *Kugel*), *Schlagobers* ‚šlehačka‘ (něm. *Sahne, Rahm*), *Paradeiser* ‚rajče‘ (něm. *Tomate*), *Powidl* ‚povidla‘ (něm. *Pflaumenmus, Latwerge*), *Ribisel* ‚rybíz‘ (něm. *Johannisbeere*), *Rostbraten* ‚roštěná‘ (něm. *Hochrippe*), *Schlögl* ‚kýta‘ (něm. *Keule*), *Topfen* ‚tvaroh‘ (něm. *Quark*), *Vogerlsalat* ‚kozlíček, polníček‘ (něm. *Feldsalat*), *Weichsel* ‚višně‘ (něm. *Sauerkirsche*) a *Zibeben* ‚rozinky‘ (něm. *Rosinen*) (Lutz 1994: 880–883). Přes neúplnost tohoto seznamu je ho samozřejmě třeba zohlednit při sestavování nejen českých učebních materiálů pro rakouský trh.

23 Pro další informace viz odkazy na literaturu v poznámkách 3 a 15 tohoto příspěvku.

Centrální skupinu výrazů společných slovní zásobě jmenovaných jazyků dodnes představují především taková slova, jejichž oblast výskytu se z větší části překrývá s někdejší územím státu. Jedná se téměř výhradně o výrazy, na jejichž rozšíření měla rozhodující podíl organizace státu, což také vysvětluje případné rozdíly mezi rakouskými a ostatními varietami němčiny. K těmto austriacismům vázaným na území monarchie – H.-D. Pohl (1999) je označuje jako *staatsräumliche Austriazismen* – patří především slova z oblasti státní a úřední správy, politiky, práva a školství, např. *adjunkt* (rak. *Adjunkt* vs. něm. *Amtsgehilfe*), *evidence* (rak. *Evidenz* vs. něm. *amtliches Register*), *maturita* (rak. *Matura* vs. něm. *Abitur*) aj. Platí to i o obchodu: čajové máslo (rak. *Teebutter* vs. něm. *Markenbutter* vs. švýc. *Vorzugsbutter*),²⁴ *licitovat* (rak. *lizitieren* vs. něm. *versteigern*) aj. Nutno podotknout, že některé výrazy mají dnes už příznak zastaralosti nebo že u nich došlo k sémantickému posunu, zatímco jiné jsou stále běžné jak v aktivní slovní zásobě češtiny, tak rakouského standardu němčiny, na což je třeba při výuce češtiny zvlášť upozornit.

Zejména v právní terminologii se nacházejí mnohé výrazy společné rakouským varietám němčiny a češtině. Obecně přitom můžeme konstatovat častější užívání latinismů v rakouské a české právní terminologii, např. *kauza* a rak. *Causa* oproti něm. *Fall*, *legát* a rak. *Legat* oproti něm. *Vermächtnis*, *servitut* a rak. *Servitut* oproti něm. *Dienstbarkeit* aj. A také výraz *Name* pro *jméno* se v Rakousku na rozdíl od Německa užívá podobně jako v sousedních slovanských jazycích – a tudíž i v češtině – nikoli pro *Nachname* ‚příjmení‘, a když už, tak pro kombinaci křestního jména a příjmení nebo jen pro křestní jméno.

Bývalá společná státní správa se odrazila též v jednotkách na měření váhy, což může být prospěšné pro osvojování českých ekvivalentů.

24 Čajové máslo, rak. *Teebutter* a ekvivalenty v jiných jazycích habsburské říše jako např. maď. *teavaj*, slk. čajové maslo, sln. čajno maslo a chorv. čajni maslac označovaly původně nejvyšší stupeň kvality másla podle potravinářského kodexu monarchie *Codex alimentarius Austriacus*. Detailně k tomu a k sémantické motivaci potažmo ke vzniku pojmu *Teebutter* viz Newerkla (2006c a 2008).

Jako téměř všichni obyvatelé států vzniklých po rozpadu rakousko-uherské monarchie kupují Rakušané a Češi ne *100 Gramm Wurst* nebo *100 gramů salámu*, ale výlučně *10 Deko Wurst*, tj. *10 deka salámu*. Výraz *Pfund* ‚libra‘ pro půl kila se v Rakousku prakticky nepoužívá a je mnoha lidem nesrozumitelný. *Zentner* ‚cent‘ váží v Rakousku stejně jako v České republice 100 kilogramů, a nikoli pouze 50 kilogramů jako v Německu. V Německu používaný výraz *Doppelzentner*, označující 100 kilogramů, není v Rakousku běžný a lidé tomuto výrazu zpravidla ani správně nerozumějí.²⁵

Specificky rakouská slovní zásoba se nezávisle na Německu a Švýcarsku ve všech oblastech státní správy vyvíjela i po rozpadu monarchie. Na to je samozřejmě třeba dávat pozor, když české výrazy z této oblasti chceme adekvátně přeložit do němčiny a opačně. České výrazy mají přitom často nejbliže k rakouským pojmům, třeba *okresní soud* je v Rakousku také *Bezirksgericht* (něm. *Amtsgericht*), *letecká pošta* je též rak. *Flugpost* (něm. *Luftpost*), *přednost* (v jízdě) je v Rakousku *Vorrang* (něm. *Vorfahrt*). Ale také v obecném jazyce je patrná blízkost češtiny a rakouských variet němčiny, např. *polštář* je v Rakousku *Polster* (něm. *Kissen*), *letos* je rak. *heuer* (něm. *in diesem Jahr*), *předsín* je rak. *Vorzimmer* (něm. *Diele, Flur*), *pavlač* je rak. *Pawlatsche* (v němčině výraz neexistuje a musí se opsat jako *offener Gang an der Hofseite eines Hauses*) aj.

V jiných případech se rakouské a německé standardní výrazy liší, české pojmy mají stejně daleko k oběma pojmům, např. *jednička* je

25 Výhodu mají Rakušané i při osvojování časových údajů, protože na východě a jihu Rakouska (stejně jako v částech jižního Německa nebo v Sasku) je např. 14 hod. 15 min. nikoli *Viertel nach zwei*, ale podobně jako v češtině *Viertel drei*, tj. čtvrt na tři, 14 hod. 45 min. je nikoli *Viertel vor drei*, ale *drei Viertel drei*, tj. *drei Viertel na tři*. K chybám v češtině z důvodu interference mezi češtinou a rakouskými varietami němčiny naopak dochází při uvádění letopočtů. Rakušané totiž tyto číslovky rádi používají tak jako v angličtině – bez prvku *hundert* ‚sto, set, ...‘, takže říkají např. rak. *neunzehnzweihundertsiebzig* pro 1972 namísto něm. *neunzehnhundertzweihundertsiebzig*. Proto učitelé češtiny v Rakousku musí dávat pozor, aby je studující při uvádění roků vždy vyslovili opravdu se všemi částmi, tj. *devatenáct set sedmdesát dva*.

rak. *Einser* (něm. *Eins*), *leden* je rak. *Jänner* (něm. *Januar*), *skříň* je rak. *Kasten* (něm. *Schrank*) nebo *předložka* je rak. *Vorwort* (něm. dnes spíše *Verhältniswort*) aj. Týká se to i šarží (rak. *Chargen*, něm. *Dienstgrade*) v rakouské armádě, jako např. *Korporal* (něm. *Haupt-, Stabsgefreiter*) ‚desátník‘ (ale obecněčesky i *kaprál*), *Zugsführer* (něm. *Zugführer*) ‚četař‘ nebo *Brigadier* (něm. *Brigadegeneral*) ‚velitel brigády‘ (ale dříve i *brigádyr*). V tomto případě se jedná o rozdíly, které by učebnice pro rakouský trh sice měly náležitě zohlednit, jinak však tyto rakouské tvary přímo nepodporují výuku českých výrazů.

Společná slova a konverzační obraty lze zaznamenat v oblasti každodenní kultury. Často však vůbec nepronikly do standardní slovní zásoby. Na to je Rakušany při výuce češtiny zapotřebí upozornit. Patří sem např. slova jako č. hov. *fotel* (rak. *Fauteuil* oproti něm. *Polstersessel*), č. hov. expr. *feš* (rak. *fesch* oproti něm. *schick*), č. *fiaker* (rak. *Fiaker* oproti něm. *Mietkutsche*), č. *garsoniéra*, hov. *garsonka* (rak. *Garçonnière* oproti něm. *Einzimmerwohnung*), č. ob. *gatě* [g- / k-] (rak. *Gat(j)e(hosen)* oproti něm. *lange Unterhose*), č. ob. expr. *hec* (rak. *Hetz* oproti něm. *Spaß*), č. *kredenc* (rak. *Kredenz* oproti něm. *Anrichte*), č. ob. *kunčaft* (č vyslovováno též jako [š], a též jako [o]; rak. *Kundschaft* ve smyslu něm. *Kunde, Kundin*), č. *láry fáry* (též *láryfáry*) (rak. *Larifari* oproti něm. *Geschwätz*), č. ob. *lavor* (vyslovováno též jako [lavór]; rak. *Lavoir* oproti něm. *Waschbecken* ve smyslu něm. *Waschschüssel*, a ne rak. *Waschmuschel*), č. *malta* (rak. *Malter* oproti něm. *Mörtel*), č. zastar. *plafond* (rak. *Plafond* oproti něm. *Zimmerdecke*), č. nář. *šafilík* (rak. *Schaff(ell)* oproti něm. *Holzbottich*), č. hov. *sekýrovat* (rak. *sekkieren* oproti něm. *belästigen, quälen*), č. hov. zastar. *servus!* (rak. *servus!* oproti něm. *hallo!* jako druh přátelského pozdravu), č. hov. expr. *šlamastyka* (rak. *Schlamastik* oproti něm. *Schlamassel*), č. *sporák*, nář. též *šporhert* (vyslovováno též jako [šporhelt]; rak. *Sparherd* oproti něm. *holzbeheizter Zusatzherd*), č. *trafika* (rak. *Trafik*) oproti č. *tabák* (něm. *Tabakladen*), č. ob. zastar. *viks* (rak. *Wichs* oproti něm. *Wichse*) a mn. j. U několika slov z tohoto okruhu přirozeně nemusejí hranice jejich rozšíření přesně odpovídat hranicím tehdejší monarchie. To platí především pro takové výrazy, které se z bavorských nářečních variet v Rakousku rozšířily také do neněmeckých jazyků monarchie (např. *hec, viks* aj.) nebo přes hranice monarchie

ovlivňovaly – vycházejíce povětšinou z Vídně – jiné variety a jazyky (např. *kredenc, plafond* aj.).²⁶

Zvláště vyzdvihnout je třeba oblast jazyka spojeného s pojmenováním jídel a kuchyňského vybavení, protože zde téměř všechny jazyky Rakouska-Uherska vystupovaly v roli dávajícího i v roli přijímajícího jazyka, což je situace, která nemá obdobu v žádném dalším sémantickém okruhu.²⁷ Tak bylo nezanedbatelné množství slov různých jazyků monarchie právě přes Vídeň přejato do východorakouské němčiny a odtud dále zprostředkováno jiným jazykům v Rakousku-Uhersku, což otevírá i pro výuku češtiny jako cizího jazyka důležité možnosti. Společné výrazy jsou např. č. *buchta* (rak. *Buchtel* oproti něm. *Dampfnudel*), č. *karfiol* (rak. *Karfiol*) oproti č. *květák* (něm. *Blumenkohl*), č. *klobása* (rak. *Klobasse [-e / -i]*, zatímco v němčině se tento výraz musí opsat jako druh uzeniny, např. *scharfe Paprikawurst mit Speckstücken und Rindfleisch*), č. *palačinka* (rak. *Palatschinke* oproti něm. *gefüllter Eierkuchen*), č. *paprikovat* (rak. *paprizieren* oproti něm. *mit Paprika würzen*), č. *piškot* (rak. *Biskotte* oproti něm. *Löffelbiskuit*), č. nář. *pagáč* (rak. *Pogatsche* oproti něm. *flacher Eierkuchen mit Grieben*), č. *pomeranč* (rak. *Pomerantsche*, zvláště ve Vídni vedle *Orange* oproti něm. *Apfelsine, Orange*), č. *rybíz* (rak. *Ribisel* oproti něm. *Johannisbeere*), č. ob. šnytílk (vedle č. nář. šnytlink) (rak. *Schnittling* oproti něm. *Schnittlauch*), č. hov. zastar. špric (rak. *Spritzer, G'spritzer* oproti něm. *Wein mit Sodawasser*) a mn. j. Je však na místě i s těmito výrazy zacházet opatrně, protože některé z nich již mají příznak zastaralosti nebo jsou známé spíše už jen starším generacím mluvčích rakouských variet němčiny.

Rozpad habsburské monarchie totiž samozřejmě nezůstal bez dopadu na jazyky v bývalém Rakousku-Uhersku, a tím ani na češtinu a rakouské variety němčiny. Samotnou rakouskou němčinu zánik austriacismů postihl především až v posledních desetiletích. Mladší

26 O slovní zásobě němčiny ve Vídni pojednávají např. Schranka (1905), Steinhauser (1952/53 a 1978), Hauenstein (1978), Hornung (1980), Jakob (1980), Schuster – Schikola (1996) a Hornung – Grüner (2002). Na nejnovější vývoj upozorňují Brodnig (2010) a Burger (2013), vědecky se jím zabývá např. Glauninger (2012).

27 Viz zvláště Pohl (2007a), Tölgyesi (2009c) a Newerkla (2012).

generace nerozumí ani tak typickým výrazům jako rak. *Bärendreck* místo něm. *Lakritze* ‚pendrek‘, rak. *Bartwisch* místo něm. *Handbesen* ‚smeták‘ (ob. zastar. *portviš*), rak. *Hetscherl*, resp. *Hetschepetsch* místo něm. *Hagebutte(nmus)* ‚šípek, šípkový džem‘ (ob. zastar. *hečepeč*) nebo rak. *Werkel* místo něm. *Leierkasten* ‚kolovrátek‘ (ob. zastar. *vergl*).²⁸ To ale také znamená, že přibližování českých výrazů rakouským studentům češtiny na základě zastarávajících tvarů v rakouských varietách němčiny pomalu ztrácí smysl a musí se u každého výrazu zvlášť zvažovat.

Nezávisle na areálních jevech existuje samozřejmě také mnoho výrazů, které jsou v Rakousku v každodenní komunikaci běžné, v jiných varietách němčiny se však objevují méně nebo vůbec. Bohužel se i tento fakt málo odráží v učebních materiálech češtiny pro rakouský trh. Patří sem výrazy jako např. rak. *ausrasten* oproti něm. *ausruhen* ‚odpočívat‘, rak. *Beis(e)l* oproti něm. *Kneipe* ‚hospůdka, krčma‘ (vulg. *pajzl*), rak. *Christkindlmarkt* oproti něm. *Weihnachtsmarkt* ‚vánoční trh‘, rak. *Fleischhauer* nebo *Fleischhacker* oproti něm. *Metzger* ‚řezník‘, rak. *Gelse* oproti něm. *Stechmücke* ‚komár‘, rak. *Godel* oproti něm. *Patentante* ‚kmotra‘, rak. *Klappe* oproti něm. *Durchwahl* ‚linka‘, rak. *Kluppe* oproti něm. *Wäscheklammer* ‚kolíček‘, rak. *Lurch*, což v němčině jinak neexistuje a musí se opsat jako *zusammengeballter, mit Fasern durchsetzter Staub* ‚chuchvalce prachu‘, rak. *Pickerl* oproti něm. *Aufkleber* ‚nálepka‘, rak. *Rauchfang* oproti něm. *Schornstein* ‚komín‘, rak. *Sackerl* oproti něm. *Tüte* ‚sáček, igelitová taška‘, rak. *Sandler* oproti něm. *Obdachloser* ‚bezdomovec‘, rak. *Scheibtruhe* oproti něm. *Schubkarren* ‚kolečko‘, rak. *Sessel* oproti něm. *Stuhl* ‚židle‘, rak. *Türschnalle* oproti něm. *Klinke* ‚klika‘, rak. *Waschmuschel* oproti něm. *Waschbecken* ‚umývadlo‘, rak. *weilers* oproti něm. *weiterhin* ‚(na)dále‘ a mn. j.

4.5 Slovtvorba

Mezi jednotlivými částmi složených podstatných jmen stojí v rakouských varietách němčiny často spojovací prvek *-s-*, tzv. *Fugen-s*, i tam, kde se v jiných varietách němčiny nevyskytuje, např. rak. *Schweinsbraten*

28 Srov. také výzkum Dalibora Zemana (2003 a 2009).

oproti něm. *Schweinebraten* ‚vepřová pečeně‘, rak. *verfassungsgebend* oproti něm. *verfassunggebend* ‚ústavodárný‘ nebo rak. *Zugsabteil* oproti něm. *Zugabteil* ‚kupé‘. Na druhé straně se ale také stává, že v jiných varietách němčiny stojí tento spojovací prvek, zatímco v Rakousku chybí, např. rak. *Adventkranz* oproti něm. *Adventskranz* ‚adventní věnec‘ a mn. j. Na osvojování češtiny tyto rozdíly sice nemají žádný podstatný vliv, měly by se však odrážet v učebních materiálech češtiny pro rakouský trh.²⁹

4.6 Syntax a idiomatika

Také v oblasti syntaxe můžeme vystopovat areálové konvergenční procesy mezi rakouskou varietou němčiny, nejbližšími slovanskými jazyky a maďarštinou, jež byly patrně ještě po celé 20. století. Upozornění na ně se proto může ve výuce češtiny jako cizího jazyka osvědčit alespoň jako pomůcka pro lepší pamatování si příslušné konstrukce v češtině. Jako příklad zde můžeme uvést užívání některých předložek nebo odpovídajících přípon v těchto jazycích. Zatímco dříve se v rakouských varietách němčiny, stejně jako v dnešní češtině, slovenštině, polštině, slovinštině a maďarštině skládala *zkouška z něčeho* (*eine Prüfung aus Russisch ablegen*),³⁰ nyní je v Rakousku, stejně jako jinde v němčině již běžné říkat *eine Prüfung in Russisch ablegen* (srov. angl. *to take an examination in Russian...*), zvláště je-li míněn školní předmět, a nikoli například jazyk, v němž zkouška probíhá. Podobně v rakouských varietách němčiny, stejně jako v češtině, slovenštině, polštině, slovinštině a maďarštině bylo a je částečně stále běžné *sedět u stolu* (*bei Tisch sitzen*),³¹ přesto se dnes už ani v Rakousku nikdo nepozastaví nad konstrukcí *am Tisch sitzen* (srov. angl. *to sit at the table*). Ačkoli

29 Srov. v této souvislosti také Kellermeier-Rehbein (2005).

30 Srov.: rak. *eine Prüfung aus Russisch ablegen...*; č. *vykonat zkoušku z ruštiny...*; slk. *vykonat skúšku z ruštiny...*; pol. *zdawać egzamin z języka rosyjskiego...*; sln. *opraviti izpit iz ruščine...*; maď. *oroszból, ... vizsgáz[ni]* – význam maďarských sufixů *-ból / ből* odpovídá významu předložek *aus, z / ze, z / zo, z, iz*.

31 Srov. rak. *bei Tisch sitzen*; č. *sedět u stolu*; slk. *sedieť pri stole*; pol. *siedzieć przy stole*; sln. *sedeti pri mizi*; maď. *asztalnál ül[ni]* – význam maďarských sufixů *-nál / -nél* odpovídá významu předložek *bei, u, pri, przy, pri*.

se tyto předložkové vazby v dnešních rakouských varietách němčiny již neuplatňují v takovém rozsahu jako dříve, ještě je prakticky všichni Rakušané znají a pociťují jako možné a správné, což je výhoda, když se mají naučit podobné konstrukce v češtině.

Dodatečným nápadným rysem mluvených rakouských variet němčiny na území Rakouska je ve srovnání se standardní němčinou hojně užívání předložky *auf*, na' v prostorovém významu: *auf der Universität, auf der Post, auf dem Hof, auf dem Konzert, auf dem Markt,...* To se překvapivě často, byť ne vždy, shoduje s užíváním odpovídající předložky *na* v češtině (*na univerzitě, na poště, na dvoře, na koncertě, na tržišti,...*).³² I v tomto případě pomůže Rakušanům srovnání mezi českými předložkovými vazbami a těmi, které jsou alespoň v hovorových rakouských varietách němčiny běžné.

Další příklady svědčí o jiné skutečnosti, a sice že ze zmíněného kontaktového areálu lze zřetelně vyčlenit subareál, který je společnými jazykovými jevy formován v míře ještě mnohem výraznější a který vyrůstá z působení češtiny a slovenštiny na východorakouské (potažmo vídeňské) variety němčiny a také opačně z působení východorakouských (vídeňských) variet němčiny na češtinu a slovenštinu.³³ V rámci dílčího projektu velkého grantového záměru o němčině v Rakousku budou právě i tyto jazykové kontaktní jevy mezi rakouskými varietami němčiny a slovanskými jazyky v Rakousku znovu podrobeny zevrubné analýze.

Vídeň byla na počátku 20. století po Praze největším českým městem a přes vlnu reemigrace českého obyvatelstva do první Československé

republiky zůstal ve Vídni usazen velký počet Čechů.³⁴ Tito Češi se však z větší části asimilovali a zanechali ve východorakouských (vídeňských) varietách němčiny své stopy v podobě typických výrazů, předložkových vazeb, frazémů a idiomů.³⁵ Odkazy na ně mohou rakouským zájemcům o češtinu značně pomoci při osvojování českých konstrukcí. Pro ilustraci uvedme několik příkladů.³⁶

němčina	čeština	rakouské variety němčiny
in Urlaub fahren	<i>jet na dovolenou</i>	<i>auf Urlaub fahren</i>
für zwei Tage nach Prag fahren	<i>jet na dva dny do Prahy</i>	<i>auf zwei Tage nach Prag fahren</i>
an jmdn. / etw. denken	<i>myslet na někoho / něco</i>	<i>auf jmdn. / etw. denken</i>
Vorbereitungen für / zu etw.	<i>přípravy na něco</i>	<i>Vorbereitungen auf etw.</i>
in der Nacht zum Sonntag	<i>v noci na neděli</i>	<i>in der Nacht auf Sonntag</i>
sich an jmdn. / etw. erinnern	<i>vzpomenout si na někoho / něco</i>	<i>sich auf jmdn. / etw. erinnern</i>
etw. / jmdn. vergessen	<i>zapomenout na někoho / něco</i>	<i>auf jmdn. / etw. vergessen</i>

Tab. 1: Podobné předložkové vazby v češtině a ve východorakouských varietách němčiny

32 Srov. i vazby ve slovenštině (*na univerzite, na pošte, na dvore, na koncerte, na trhovisku,...*), v polštině (zde sice platí *przy uniwersytecie* ‚na univerzitě‘, jinak ale *studiować / wykladać na uniwersytecie* ‚studovat / vyučovat na univerzitě‘; dále analogicky k uvedeným kontaktovému jazykům *na poczcie, na podwórzu, na koncercie, na targu,...*) a ve slovinštině (*na univerzi, na pošti, na dvoru / dvorišču, na koncertu, na trgu / tržišču,...*), případně s užíváním odpovídajícího sufixu *-n* (*-on, -en, -ön*) v maďarštině (*az egyetemen, a postán, az udvaron, a koncerten, a piacon,...*).

33 Těmito jazykovými kontakty se intenzivněji zabývali např. Nagl (1888), Steinhauser (1978), Wehle (1980; 1996; 1997), Spáčilová (1995), Masařík (1998), Jodas (1999; 2000), Zeman (2003; 2009), Kuklišová (2005), Vykypělová (2006), Ernst (2008), Newerkla (2009; 2013a–b) a Půda (2010).

34 Podle oficiální statistiky vzrostl jejich počet z přibližně 25 000 osob v roce 1880 na více než 100 000 v roce 1900, skutečný počet byl ale nejméně dvojnásobný. Srov. také Brousek (1980) a Glettlér (1985).

35 Srov. zejména Steinhauser (1978), ale také Newerkla (2009).

36 Pokud nepocházejí z prací Dalibora Zemana (2003: 265–279) či Martiny Kuklišové (2005), čerpáme je z vlastního sesbíraného materiálu.

němčina	čeština	rakouská (vídeňská) němčina
Zum Kuckuck mit ihm / ihr!	<i>At' se jde vycpat!</i>	<i>Er / sie soll sich ausstopfen lassen!</i>
Ohne Fleiß kein Preis!	<i>Bez práce nejsou koláče!</i>	<i>Ohne Arbeit gibt's keine Golatschen!</i>
Frei von jeder Verpflichtung sein	<i>být z obliga</i>	<i>außer Obligo sein</i>
er / sie spielt	<i>hraje si</i>	<i>er / sie spielt sich</i>
Bist du bei Trost?	<i>Jinak jsi zdravý?</i>	<i>Sonst bist g'sund?</i>
sterben	<i>natáhnout papuče / bačkory</i>	<i>die Patschen strecken</i>
etw. erahnen, erfinden	<i>něco si vycucát z prstu</i>	<i>sich etw. aus dem Finger zuzeln</i>
es lohnt sich nicht	<i>nestojí to za to</i>	<i>es steht (sich) nicht dafür</i>
seine Habe packen und gehen	<i>sbalit si svých pět švestek</i>	<i>seine sieben Zwetschken packen</i>
das klappt (nicht)	<i>to (ne)vyjde</i>	<i>das geht sich (nicht) aus</i>
Das ist nicht mein Geschmack!	<i>To není mé gusto!</i>	<i>Das ist nicht mein Gusto!</i>

Tab. 2: Podobné obraty v češtině a ve východorakouských varietách němčiny

Pro zmíněný subareál lze dokonce zjistit dodatečné stopy ve slovní zásobě češtiny (příp. slovenštiny) a rakouských variet němčiny, které vyčleňují ještě menší mikroareál, například slovanské výpůjčky ve varietách němčiny ve vídeňském mikroregionu na východě Rakouska jako *pritsch* (< č. *pryč*) ve spojení *pritsch sein* ‚být ztracen, být pryč‘, *Bramburi* ‚brambory‘ (< č. *brambory*) nebo *pomāli* ‚jen pomalu‘ (< mor. nebo slk. *pomaly* ‚pomalu‘). Pouze v tomto regionu jsou běžné také idiomy a výrazy, jejichž přítomnost buď shodně charakterizuje vídeňskou mluvu a hovorovou češtinu, jako např. *fix Laudon* ‚zatraceně!‘ (< č. *fix*

Laudon), *auf Lepschi gehen* ‚jít za zábavou‘ (< č. *jít na lepší*), *na servus!* ‚no teda!‘ jako výraz nepřijemného překvapení nebo podivu (< č. *no nazdar / servus!*), *schezko jedno* ‚všechno jedno‘ (< č. *všecko jedno*) atd., anebo pouze vídeňskou mluvu – v případě vzniku z českých (příp. slovenských) slov, která nyní nemají přímé české (příp. slovenské) ekvivalenty, např. (*keinen*) *Rosomi haben* ‚být nedovtipný‘ (< č. slk. *rozum*), *böhmisch powidalen* ‚mluvit česky‘ (< č. *povídal*, préteritum k *povídat*) nebo *Zopak* jako pejorativní označení Čecha (< č. *copak*) atd. Patří sem ale také časté užívání hypokoristik a zdrobnělin³⁷ nebo třeba dvojí zápor v substandardních varietách němčiny, např. *er hat kein Geld nicht g'habt* ‚neměl žádné peníze‘, *sie hat niemandem nichts gesagt* ‚nikomu nic neřekla‘ atd.³⁸

Další shodu mezi češtinou a rakouskou němčinou v oblasti syntaxe najdeme například při vyjádření nepřímé řeči. Stejně jako v češtině stojí v rakouských varietách němčiny obvykle oznamovací způsob, např. rak. *Er hat gesagt, dass er dort gewesen ist.* – ‚Řekl, že tam byl.‘ To se liší od něm. konstrukce s konjunktivem *Er sagte, dass er dort gewesen sei.* Konstruujeme-li v rakouských varietách němčiny větu v konjunktivu, vyjadřuje tato věta zároveň i odstup mluvčího k obsahu referované výpovědi.

Nezávisle na areálních jevech existuje i v oblasti skladby a idiomatiky mnoho vazeb a konstrukcí, které jsou běžné hlavně nebo jen v rakouských varietách němčiny, např. různé předložkové vazby jako rak. *etw. um eine bestimmte Summe kaufen* namísto něm. *etw. für eine bestimmte Summe kaufen* ‚koupit za určitou sumu‘, rak. *am* jako zkrácení nejen něm. *an dem*, ale také něm. *auf dem*, např. rak. *am Spielplatz*, *am Klo*, *am Tisch* ve smyslu něm. *auf dem Spielplatz*, *auf*

37 Obecně k soustavě a funkcím zdrobnělin v kontrastivním porovnání němčiny a češtiny viz Nekula (2003b: 145–188), Nekula (2004: 110–119), Nekula (2011: 304–316) a jeho stať „Diminution im Deutschen und Tschechischen aus typologischer Sicht“ (in Nekula – Šichová – Valdová 2013: 47–70). K diminutivům v jazykovém kontaktu viz např. Nekula (1998).

38 Podrobnou kontrastivní analýzu dvoj- a víceročinných negací v standardu němčiny podává Rinas (2003: 221–249).

dem Klo, auf dem Tisch ‚na hřišti, na záchodě, na stole‘ a mn. j.³⁹ Na osvojování češtiny tyto rozdíly sice žádný zásadní vliv nemají, měly by se však také odrážet v učebních materiálech češtiny pro rakouský trh.

4.7 Stylistika a jazykový úzus

Ve srovnání s většinou Němců kladou např. Rakušané a Češi také zásadně větší důraz na jazykově vyjádřenou zdvořilost, která bývá jinde často špatně chápána jako submisivita nebo příliš lichotivé chování. V Rakousku přitom patří už staletí k dobrému tónu a je iritující, když někdo neumí správně disponovat různými jazykovými konvencemi k vyjádření zdvořilosti v jednotlivých komunikačních doménách.⁴⁰

V této souvislosti nepřekvapuje, že Rakušané, stejně jako Češi více dbají o oslovení se správnými tituly než třeba Němci, což jednoznačně potvrdil i průzkum Klaase-Hinricha Ehlerse (2004: 85–115). Ehlers s překvapením konstatoval, že se na dnešním rakouském a českém území zachovaly „habsburské“ konvence oslovení navzdory následným politickým a ekonomickým změnám (Ehlers 2004: 108). Hovoří dokonce o fosilizaci těchto konvencí v Rakousku a České republice (Ehlers 2004: 112).

Na druhou stranu další průzkum např. dokázal, že se v Rakousku ve formálních kontextech vyskytují i takové jazykové jevy, které by v Německu v podobných situacích byly přinejmenším neobvyklé, protože by tam působily jako příliš neformální (Grzega 2001). Také v tomto případě narážíme na paralely mezi situacím v České republice a Rakousku, protože v rakouských varietách němčiny i v češtině můžeme konstatovat velký rozdíl mezi psaným standardem a mluveným územ v každodenní neformální komunikaci (pro češtinu Vintř 2005: 14–15). Tak se např. v Rakousku do spisovně mluvených vět čas od času vplétají slova z běžné mluvy, a naopak v běžné mluvě se mohou vyskytovat spisovná slova se standardní výslovností, například když se na ně klade důraz. Tyto jevy mají vesměs funkční odůvodnění, protože

39 K rakouským zvláštnostem německé frazeologie viz např. Földes (1992: 9–24), Földes (1996: 32–58) a Sodeyfi – Newerkla (2012).

40 Srov. Bachleitner-Held (1992), Kneřová (1994) a Nekula (1994 a 1996).

slouží především stilistické diferenciaci a rozšíření výrazových možností, zejména expresivních.⁴¹ Tím je jasné, že v češtině, stejně jako v rakouských varietách němčiny je nutná velice dobrá znalost různých jazykových vrstev, poněvadž stejná slova mají často rozdílný význam podle kontextu užití. Není proto překvapující, že změna jazykových vrstev a hra s nimi je typický rys nejen české, ale i rakouské literatury.⁴²

5 Kulturní vztahy a realie ve výuce češtiny jako cizího jazyka

Kulturní vztahy mezi dnešním rakouským a českým územím jsou tak úzké, intenzivní a rozmanité, že by si zaloužily celou knihu. V našem příspěvku je můžeme zohlednit jen zběžně, ačkoli obsáhlé znalosti těchto vztahů jsou samozřejmě předpokladem pro opravdu interkulturní výuku češtiny jako cizího jazyka z rakouského hlediska.⁴³ Jedná se přitom o znalosti, které Rakušané většinou už mají, učitelé češtiny jim musí jen pomoci je odhalit a správně identifikovat. Od malička je člověk v Rakousku totiž konfrontován se společným dědictvím monarchie, zejména pak s dědictvím českých zemí v Rakousku, a proto také s českými jmény, názvy, reáliemi, jídlý, zvyky atd.

V mateřských školách např. děti pořád ještě slyší o lupiči *Hotzenplotzovi* (který se tak jmenuje podle slezského města *Hotzenplotz*, dnes *Osoblaha*),⁴⁴ o *Krakonošovi* (něm. *Rübezahl*), zatímco z balení knäckebrötu se nejen na Rakušany usmívá *Schneekoppe*, tj. nejvyšší hora České republiky *Sněžka*. Vánoční dárky v Rakousku přináší *Christkind* ‚Ježíšek‘ a děti se bojí společníka sv. Miluláše *Krampuse*, který vypadá jako čert. Nejdůležitější pořad pro děti, který rakouská televize ORF vysílala v letech 1975 až 1993, začínal stejnojmennou zpívanou říkanou „Am dam des, diese male press, diese male pumperness, am dam

41 K roli zdrobnělin v tomto kontextu viz např. Nekula (2003b a 2004).

42 Srov. např. Peter Wehle (1980: 287): „Myslíte, že je náhoda, že se Nestroy, Hofmannsthal, Schnitzler a tak neuvěřitelné množství dalších vídeňských autorů dá hrát v podstatě jen po vídeňsku? Ne! Neboť při pokusech o jejich uvedení ve spisovně němčině ztrácejí svůj literární říz!“ (překlad SMN).

43 Srov. zejména Rattensperger (2003: 50–60), Kuklová (2006: 163–170) a Newerkla (2005: 159–170).

44 Srov. k tomu také Skála (2000b: 11).

des“, což je obměna česko-vídeňské říkanky „Am dam des, ty jsi malý pes, ty jsi malý pumprnes, am dam des“, a tím varianta české říkanky „Uno duo tres, ty jsi malý pes, ty jsi malá veveřice, ty si zůstaň kdes“.

V dějepise se mladí Rakušané dozvědí o koňské dráze z Lince do Českých Budějovic, o Schwarzenberském plavebním kanálu, o chůvách z Prahy a kuchařkách z Brna, resp. o době, kdy české země byly ještě součástí rakouského soustátí. V Rakousku se – stejně jako v České republice – jedí buchty (rak. *Buchteln*), koláče (rak. *Kolatschen* [k- / g-]), oplatky (rak. *Oblaten* s přízvukem na první slabice), pišingry (rak. *Pischinger Ecken*), povidla (rak. *Powidl*), tvarůžky (rak. *Quargel*) a lívanče (rak. *Liwanzen*), pro jejichž zhotovení se i ve vídeňských kuchyních nacházejí lívanecníky (rak. *Liwanzenpfanne*), zatímco dechovka hraje známé české polky nebo třeba Škoda lásky (rak. *Rosamunde*).

Rakušané sice žijí už v druhé republice, přesto se však její první tři spolkoví prezidenti po r. 1945 narodili na území bývalého Československa. Karl Renner pocházel z moravských Dolních Dunajovic, Theodor Körner z dnes maďarsko-slovenského Komárna a Adolf Schärf z moravského Mikulova. Rodina dlouholetého spolkového kancléře Bruna Kreiského původně žila na jižní Moravě, stejně jako otec vídeňského starosty a pozdějšího spolkového prezidenta Franze Jonase. Na východě rakouského území žijí Rakušané dodnes ve městech a vesnicích s německými jmény, jako např. Dobra (= č. *Dobrá*), Gastern (= č. *Chrastná*), Geras (= č. *Jer[ol]uš*), Goggitsch (= č. *Kokáč*), Jasnitz (= č. *Jesenice*), Kattau (= č. *Kadov*), Kollmitzdörfl (= č. *Chlumec*), Litschau (= č. *Ličov*), Modsiedl (= č. *Močidla*), Pölla (= č. *Polany*), Radessen (= č. *Radešín*), Schirnes (= č. Černice), Söllitz (= č. Želice), Thaya (= č. *Dyje*), Vitis (= č. *Biteš*), Zettlitz (= č. *Sedlice*) nebo Zwettl (= č. *Světlá*).⁴⁵ Sami Rakušané mají často česká příjmení, jako např. autor tohoto příspěvku *Newerkla* (= č. *Nevrkla* < č. *nevrlý*) nebo rakouská nositelka Nobelovy ceny za literaturu Elfriede *Jelínek* či únosce mladé dívky Nataschy Kampuschové Wolfgang *Přiklopil*. Českými kořeny se též netají známý

kabaretista Andreas *Vitásek*. Ani rakouští politici se v tom zásadně neliší od ostatního obyvatelstva, když se jmenují, resp. se po adaptaci původního pravopisu jmenovali např. *Blecha*, *Busek*, *Cap*, *Ceska*, *Dohnal*, *Klestil*, *Klima*, *Kostelka*, *Lacina*, *Vranitzky* atp.

Ve všech oblastech veřejného života se Rakušané neustále setkávají s lidmi, u nichž by nemělo smysl pokoušet se jim podle rodiště nebo mateřského jazyka jednoznačně určit národnost, protože jsou to Starorakušané či Rakušané ve starém smyslu slova. Pro tuto skupinu existují nespočetné příklady.⁴⁶ Obzvláště pro rakouské zájemce o češtinu jako cizí jazyk je zajímavé, když veřejně známé osoby – stejně jako často i jejich vlastní předkové – pocházejí z českých zemí. Mimochodem, po celé 20. století byli při sčítání lidu v Rakousku ti, kdo se narodili v českých zemích, z hlediska rodiště druhou největší skupinou lidí. Z historických osobností můžeme zmínit např. Sigmunda Freuda, nar. r. 1856 v Příboru, nositelku Nobelovy ceny míru Berthu von Suttnerovou, nar. r. 1843 v Praze, vynálezce lodního šroubu Josefa Resslera, nar. r. 1793 v Chrudimi, nebo fyzika a filozofa Arnošta Macha, nar. r. 1838 v Tuřanech. Do rakouské literatury se často zahrnují autoři z českých zemí, jako např. Marie von Ebner-Eschenbach, nar. r. 1830 v Zdislavicích u Kroměříže, Getrude Fussenegger, nar. r. 1912 v Plzni, Karl Kraus, nar. r. 1874 v Jičíně, nebo Rainer Maria Rilke, nar. 1875 v Praze, zatímco jiní autoři se počítají do české literatury, i když se narodili v Rakousku, jako např. Božena Němcová, nar. r. 1820 jako Barbara Pankl ve Vídni. Malíř Alfréd Kubín se narodil r. 1877 v Litoměřicích, otec Oskara Kokoschky, zlatník Gustav Kokoschka, pocházel z pražské umělecké rodiny. Známí kabaretisté první rakouské republiky, Brňané Armin Berg a Fritz Grünbaum, byli z Moravy, stejně jako hudební skladatelé Leo Fall, nar. r. 1873 v Olomouci, Ralph Benatzky, nar. r. 1884 v Moravských Budějovicích, nebo Gustav Mahler, nar. r. 1860 v Kališti.

České stopy najdeme v Rakousku, ale i v mnoha jiných oblastech veřejného života. Jsme kupříkladu okouzleni Vídeňskými symfoniky a jejich českým koncertním mistrem Janem Pospíchálem, obdivujeme

45 Přehled o původně i jen zdánlivě slovanských toponymech v Nad- a Podmanhartsku Dolního Rakouska podává Newerkla (2006a) v reakci na Bergermayer(ovou) (2005).

46 Srov. např. John – Lichtblau (1993) a Hawla (2001).

Caroline Vasicek, dolnorakouskou muzikálovou hvězdu s českými kořeny, do roku 2002 jsme si mohli nechat připravit kulinářské hody světově proslulým šéfkuchařem hotelu Sacher Jaroslavem Müllerem a nabyté kalorie jsme zároveň měli možnost shodit s pomocí vídeňské Češky a televizní rekondiční cvičitelky Pat Zapletal. Také v rakouských fotbalových týmech vždy hráli a dodnes hrají čeští fotbalisté (např. Josef Šindelář, Antonín Panenka, Petr Bouchal, Petr Junek, Milan Svoboda aj.).⁴⁷ Walter Zeman, slavný brankář druhého rakouského národního týmu, který při mistrovství světa v roce 1954 získal třetí místo, měl nejen českého otce, ale také československé státní občanství. A kdyby se r. 1970 jednomu mladému muži z Moravy nepodařilo dostat přes zelenou hranici do Rakouska, kdo ví, jak by to dopadlo s rakouským národním symbolem. Byl to právě dvorní rada Jaromír Oulehla, dlouholetý ředitel Španělské dvorní jezdecké školy a Spolkového hřebčince v Piberu, kdo pro Rakousko zachránil lipicány.

Jednalo se zde jen o malý výběr z možných příkladů ilustrujících česko-rakouské kulturní vztahy, které ve výuce češtiny jako cizího jazyka v Rakousku mohou hrát důležitou roli. Určitě totiž není náhoda, že se ve Vídni narodil také český univerzální génius Jára Cimrman, syn českého krejčího Leopolda Cimrmana a rakouské herečky Marlen Jelínkové (srov. Šebánek 1998).

6 Závěr

Ve svém příspěvku jsem se po uplynutí jednoho desetiletí snažil znovu ověřit, zda a do jaké míry může pro rakouské zájemce o češtinu být přínosný a žádoucí specificky rakouský přístup k výuce češtiny jako cizího jazyka. Kde to bylo nutné, tam jsme dřívější tvrzení přehodnotili nebo doplnili.

Stále aktuální je přitom otázka jak tyto poznatky co nejlépe metodicky uplatnit v praktické výuce. Rakušané samozřejmě rozumějí i učebním materiálům koncipovaným pro větší německý trh, a není proto bezpodmínečně nutné sestavovat vlastní učební materiály pro

47 Podle zástupců Jihočeského fotbalového svazu dnes hraje fotbal v nižších rakouských soutěžích minimálně 300 českých hráčů.

Rakušany.⁴⁸ Hodně proto záleží na konkrétním přístupu jednotlivých učitelů. A třebaže učitelé a žáci v Rakousku žijí ve společném státu, který je do určité míry spojuje, mají odlišné zázemí, obyčeje a každodenní jazykové zvyklosti. Do Bratislavy je to například z Vídně jen 50 kilometrů (km), do Břeclavi 90 km, do Brna 110 km, do Prahy je to stejně daleko jako do Salzburku, do Krakova je to o 50 km blíže než do Innsbrucku a do Bregenzu je to jen o 80 km blíže než do Lvova. Na druhé straně je to z Bregenzu do Paříže skoro stejně daleko jako do Vídně, zatímco do Curychu je to jen 90 km a do Lucemburska je to o 80 km blíže než do Prahy, která je odsud stejně daleko jako Göttingen. Není proto divu, že i z tohoto důvodu se povědomí o typických rysech rakouského standardu němčiny a německých variet v Rakousku značně liší, nemluvě o jejich areálovém propojení s češtinou. Občas ale jde také o pouhou neznalost či lhostejnost.

Z toho plyne, že těžko můžeme mluvit o specifické rakouské metodě výuky češtiny jako cizího jazyka. Konkrétní přístup musí být diferencovaný podle typu školy a pozadí žáků, čehož si jsou dobří učitelé vědomi. Jazykovědci jim však mohou být nápomocni při potřebné individualizaci zvoleného přístupu, když jim poskytují informace o zjištěných společných a rozdílných jazykových a kulturně areálových rysech. Právě v tom spočívá přínos pracovních listů a příruček pro učitele a samouky. Učitelé pak k výuce musí přistupovat individuálně a u každého ze zmíněných jevů si položit otázku, zda a jak je relevantní i v jejich prostředí a odvodit z toho jak žáky efektivněji oslovit a usnadnit jim přístup k češtině. Jak pro učitele z Bregenzu tak pro učitele z Vídně budou například zajímavé společné rysy rakouského standardu němčiny a češtiny nebo termíny podmíněné někdejší společnou státní správou atp. Naopak fonologické rysy a některé lexikální výrazy se budou jevit jinak ve Vídni, s její těsnou vazbou na sousední slovanské země a Maďarsko, než v Bregenzu.

Přílišná diferenciaci německých učebnic češtiny by bezesporu znamenala značné náklady a při diferencovaném přístupu učitele není

48 Případné zmínky se většinou omezují na mapy Rakouska a Švýcarska, na výčet měst jako Vídeň, Salcburk, Curych a Basilej anebo na výskyt několika známých osob těchto zemí, zpravidla však nezohledňují zvláštnosti rakouských variet němčiny ani jejich vzájemnosti s češtinou.

ani nutná. Byla by však škoda, kdyby se ignorovala rozmanitost rakouských variet němčiny a zakotvení rakouského standardu němčiny v širším jazykovém areálu a tím se pohrdlo šancí přiblížit Rakušanům češtinu tak, jak se jim to nabízí nejen díky tradiční kulturní vzájemnosti a společným zkušenostem, ale také díky dlouholetým společným dějinám a intenzivnímu jazykovému a kulturnímu kontaktu mezi Čechy a Rakušany, což platí obzvláště na východě dnešního Rakouska. Kontrastivní jazyková analýza češtiny a rakouských variet němčiny se zřetelem k jejich jazykovým rozdílům a podobnostem může totiž dodnes významně posílit efektivitu výuky češtiny jako cizího jazyka, jakkoli v posledních letech došlo ke značnému posunu především na straně mluvčích rakouských variet němčiny, pro něž důsledky konvergenčních jevů mezi češtinou a rakouskými varietami němčiny, které byly běžné za monarchie i v průběhu 20. století, už zdaleka nejsou tak zřejmé, a proto už se nedají uplatnit v takové míře, jako třeba ještě v 90. letech 20. století.

Literatura:

- Adamcová, Livia (2003): Kontrastive Analyse der Lautsysteme des Deutschen und des Slowakischen und ihre Bedeutung im Prozess des Spracherwerbs. In: *brücken. Germanistisches Jahrbuch Tschechien – Slowakei, Neue Folge*, 11, s. 137–144.
- Ammon, Ulrich et al. (2004): *Variantenwörterbuch des Deutschen. Die Standardsprache in Österreich, der Schweiz und Deutschland sowie in Liechtenstein, Luxemburg, Ostbelgien und Südtirol*. Berlin: de Gruyter.
- Bachleitner-Held, Gudrun (1992): *Verbale Höflichkeit*. Salzburg [habilitační spis].
- Bergermayer, Angela (2005): *Glossar der Etyma der eingedeutschten Namen slavischer Herkunft in Niederösterreich*. Wien: Verlag der ÖAW.
- Bergmann, Hubert (2010): Kleiner linguistischer deutsch-slavischer GRENZverkehr. In: *Anzeiger für slavische Philologie*, 38, s. 145–154.
- Braunmüller, Kurt – House, Juliane (vyd.) (2009): *Convergence and Divergence in Language Contact Situations*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.

- Brodnig, Ingrid (2010): Geh'n wir Park? Nimmst du Augenbrauen? In: *Falter*, 18, 5. 5. 2010.
- Brousek, Karl Maria (1980): *Wien und seine Tschechen. Integration und Assimilation einer Minderheit im 20. Jahrhundert*. München: R. Oldenbourg.
- Burger, Martin (2013): Gibt es ein neues Wienerisch? In: *Kurier*, 19. 09. 2013.
- Český jazykový atlas* (1992–2005, 2011): Sv. 1–5. Dodatky. Praha: Academia.
- Dorostkar, Niku (2014): *(Mehr-)Sprachigkeit und Lingualismus. Die diskursive Konstruktion von Sprache im Kontext nationaler und supranationaler Sprachenpolitik am Beispiel Österreichs*. Göttingen: V&R unipress.
- Ebner, Jakob (2004a–d): *Wörterbücher in Rotweißrot*. a) *Amt und Alltag*. b) *Küche und Keller*. c) *Redensarten und Redewendungen*. d) *Schimpf und Scherz*. Wien: öbv & hpt.
- Ebner, Jakob (*2009): *Wie sagt man in Österreich? Wörterbuch des österreichischen Deutsch*. Mannheim: Dudenverlag.
- Ehlers, Klaas-Hinrich (2004): Zur Anrede mit Titeln in Deutschland, Österreich und Tschechien. Ergebnisse einer Fragebogenerhebung. In: *brücken. Germanistisches Jahrbuch Tschechien – Slowakei, Neue Folge*, 12, s. 85–115.
- Ernst, Peter (2008): Die Tschechen in Wien und ihr Einfluss auf das Wienerische. Eine kritische Bestandsaufnahme. In: Nekula, Marek – Bauer, Verena – Greule, Albrecht (vyd.): *Deutsch in multilingualen Stadtzentren Mittel- und Osteuropas. Um die Jahrhundertwende vom 19. zum 20. Jahrhundert*. Wien: Praesens, s. 99–107.
- Feichtinger, Johannes – Cohen, Gary B. (vyd.) (2014): *Understanding Multiculturalism. The Habsburg Central European Experience*. New York – Oxford: Berghahn.
- Földes, Csaba (vyd.) (1992): *Deutsche Phraseologie in Sprachsystem und Sprachverwendung*. Wien: Praesens.
- Földes, Csaba (1996): *Deutsche Phraseologie kontrastiv: Intra- und interlinguale Zugänge*. Heidelberg: Julius Groos Verlag.
- Fröch, Maria Angela (2013): Die Präsenz des Französischen in Wien. Wien: Universität Wien [diplomová práce].
- Fussy, Herbert (vyd.) (2003): *Auf gut Österreichisch. Ein Wörterbuch der Alltagssprache*. Wien: öbv & hpt.

Glauninger, Manfred Michael (1997): *Untersuchungen zum Wortschatz des Österreichischen Deutsch*. Graz: Universität Graz [diplomová práce].

Glauninger, Manfred Michael (2012): Zur Metasoziose des ‚Wienerischen‘. Aspekte einer funktionalen Sprachvariationstheorie. In: *Zeitschrift für Literaturwissenschaft und Linguistik*, 166, s. 110–118.

Glettler, Monika (1985): *Böhmisches Wien*. Wien: Herold.

Grüner, Sigmar – Sedlaczek, Robert (2003): *Lexikon der Sprachirrtümer Österreichs*. Wien: Deuticke.

Grzega, Joachim (2001): Deutschländisch und Österreichisches Deutsch: Mehr Unterschiede als nur in Wortschatz und Aussprache. In: Grzega, Joachim (vyd.): *Sprachwissenschaft ohne Fachchinesisch: 7 aktuelle Studien für alle Sprachinteressierten*. Aachen: Shaker, s. 7–26.

Haslinger, Doris (2001): *Die slawischen lexikalischen Elemente in der österreichischen Variante der deutschen Standardsprache*. Salzburg: Universität Salzburg [diplomová práce].

Hauenstein, Hans (1978): *Wiener Dialekt. Weanerische Drahdwaberln von A–Z*. Wien: Karner.

Hawla, Franz (2001): *Was wäre Wien, ohne ... Von zugewanderten echten Wienerinnen und Wienern*. Wien: Edition Volkshochschule.

Heinrich, Lutz J. (2014): *Wörterbuch der Austriazismen. Österreichisches Deutsch – Standarddeutsch. Standarddeutsch – Österreichisches Deutsch*. Linz: vlastním nákladem.

Hickey, Raymond (vyd.) (2010): *The Handbook of Language Contact*. Malden, Mass.: Wiley-Blackwell.

Hornung, Maria (1980): Der Wortschatz Wiens. Seine Vielschichtigkeit, seine Grenzen. In: Wiesinger, Peter (vyd.): *Sprache und Name in Österreich. Festschrift für Walter Steinhauser zum 95. Geburtstag*. Wien: W. Braumüller, s. 185–195.

Hornung, Maria – Grüner, Sigmar (2002): *Wörterbuch der Wiener Mundart. 2., erweiterte und verbesserte Auflage mit mehr als 1000 neuen Stichwörtern und Ergänzungen*. Wien: öbv&hpt.

Hymes, Dell (1974): *Foundations in Sociolinguistics. An Ethnographic Approach*. Philadelphia, PA: University of Pennsylvania Press – London: Tavistock.

Jakob, Julius (1980): *Wörterbuch des Wiener Dialektes mit einer kurzgefaßten Grammatik von Julius Jakob. Nachdruck der Ausgabe von 1929*. Dortmund: Harenberg Kommunikation.

Jodas, Josef (1999): O paralelách ve slovní zásobě češtiny a rakouské němčiny. In: *Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Ostraviensis – Linguistica*, 3, s. 111–116.

Jodas, Josef (2000): Ještě k paralelám ve slovní zásobě češtiny a rakouské němčiny. In: *Acta Universitatis Palackianae Olomouensis, Facultas Philosophica – Philologica*, 72, s. 161–165.

John, Michael – Lichtblau, Albert (vyd.) (2013): *Schmelztiegel Wien – einst und jetzt. Zur Geschichte und Gegenwart von Zuwanderung und Minderheiten. Aufsätze, Quellen, Kommentare*. S úvodem Ericha Zöllnera. Wien: Böhlau.

Kalousková, Petra (2006): *Der Weg zum österreichischen Deutsch. Ein Skriptum über die nationale Varietät der deutschen Sprache*. Olomouc: Univerzita Palackého.

Kehrein, Roland – Lameli, Alfred – Rabanus, Stefan (vyd.) (2014): *Areale Variation des Deutschen – Projekte und Perspektiven*. Berlin: de Gruyter.

Kellermeier-Rehbein, Birte (2005): *Areale Wortbildungsvarianten des Standarddeutschen: Beiuntersuchung zum Variantenwörterbuch des Deutschen*. Frankfurt am Main: Peter Lang.

Kloferová, Stanislava (1996): Deutsche Sprachreflexe in der tschechischen Lexikographie. In: Bremer, Erst – Hildebrandt, Reiner (vyd.): *Stand und Aufgaben der deutschen Dialektlexikographie. II. Brüder-Grimm-Symposium zur historischen Wortforschung*. Berlin: de Gruyter, s. 49–56.

Kneřová, Magdalena (1994): *Oslovení v němčině a češtině*. Praha: Univerzita Karlova [diplomová práce].

Koller, Elisabeth (2000): *Die französischen Lehnwörter im Wienerischen. Eine diachron-synchrone Wortschatzuntersuchung*. Wien: Univerzita Wien [diplomová práce].

Kovářová, Eleonóra – Michalus, Štefan (1994): *Rakúšania to povedia (aj) ináč: nemčina vo všetkých strán*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.

Kranzmayer, Eberhard (1953): Lautwandlungen und Lautverschiebungen im gegenwärtigen Wienerischen (Eine phonetisch-phonologische Studie

auf soziologischer Grundlage). In: *Zeitschrift für Mundartforschung*, 21.4, s. 197–239.

Kranzmayer, Eberhard (1956): *Historische Lautgeographie des gesamtbairischen Dialektraumes. Mit 27 Laut- und 4 Hilfskarten in besonderer Mappe*. Graz – Wien: Böhlau.

Kuklišová, Martina (2005): *Slowakische und tschechische Lehnwörter im österreichischen Deutsch*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici [diplomová práce].

Kuklová, Michaela (2006): Sociokulturní aspekty výuky češtiny na Institutu slavistiky ve Vídni. In: *Sborník Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka (AUČCJ)*, 2005–2006, Praha: Akropolis, s. 163–170.

Kurnik, Jutta Elisabeth (1998): *Österreichisches Deutsch und seine nachbarsprachlichen Bezüge. Die Lexik der Alltagssprache Österreichs und Bayerns im Vergleich. Eine empirische Studie*. Graz: Universität Graz [diplomová práce].

Kurzová, Helena (1996): Mitteleuropa als Sprachareal. In: *Acta Universitatis Carolinae – Philologica* 5, *Germanistica Pragensia*, 13, s. 57–73.

Lenz, Alexandra Nicole – Glauninger, Manfred Michael (vyd.) (2015): *Standarddeutsch im 21. Jahrhundert. Theoretische und empirische Ansätze mit einem Fokus auf Österreich*. Göttingen: V&R unipress.

Listberger, Wilhelm (1967): *Italienische Lehnwörter in der Wiener Mundart*. Wien: Universität Wien [disertační práce].

Lutz, Fabian (1994): Das Austriazismenprotokoll im EU-Beitrittsvertrag. In: *ecolex*, 1994, s. 880–883.

Markhardt, Heidemarie (2005): *Das Österreichische Deutsch im Rahmen der EU*. Frankfurt am Main: Peter Lang.

Masařík, Zdeněk (1998): Zum tschechisch-deutschen / österreichischen Sprachkontakt (dargestellt am Beispiel Südmähren – Niederösterreich). In: Bauer, Werner – Scheuringer, Hermann (vyd.): *Beharrsamkeit und Wandel. Festschrift für Herbert Tatzreiter zum 60. Geburtstag*. Wien: Praesens, s. 133–141.

Michal, Alexandra (2007): *Typisch österreichisch? Eine motivationsanalytische Überprüfung nationaler Stereotypen hinsichtlich Leistungs- und Machteinstellungen in Österreich, Deutschland und Italien*. Frankfurt am Main: Peter Lang.

Möcker, Hermann (1992): Aprikosenklöße? – Nein danke! „Österreichisches Deutsch“ – „Deutschländisches Deutsch“. In: *ÖGL – Österreich in Geschichte und Literatur*, 36, s. 236–249.

Moosmüller, Sylvia (1987): *Soziophonologische Variation im gegenwärtigen Wiener Deutsch. Eine empirische Untersuchung*. Wiesbaden – Stuttgart: Steiner.

Morcinek, Bettina – Opletalová, Veronika – Glück, Helmut – Rinas, Karsten (2016): *Deutschlernen „von unten“: Böhmakehln und Kuchldeutsch. Mit Hörbeispielen auf CD*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.

Muhr, Rudolf (vyd.) (1993): *Internationale Arbeiten zum österreichischen Deutsch und seinen nachbarsprachlichen Bezügen*. Wien: Hölder-Pichler-Tempsky.

Muhr, Rudolf – Schrod, Rudolf (vyd.) (1997): *Österreichisches Deutsch und andere nationale Varietäten plurizentrischer Sprachen in Europa*. Wien: Hölder-Pichler-Tempsky.

Muhr, Rudolf – Schrod, Rudolf – Wiesinger, Peter (vyd.) (1995): *Österreichisches Deutsch. Linguistische, sozialpsychologische und sprachpolitische Aspekte einer nationalen Variante des Deutschen*. Wien: Hölder-Pichler-Tempsky.

Nagl, Johann Willibald (1888): Die wichtigsten Beziehungen zwischen dem österreichischen und dem tschechischen Dialect (= Separat-Abdruck). Wien: Verein für Landeskunde von Niederösterreich. (Zugleich in: *Blätter des Vereines für Landeskunde von Niederösterreich, Neue Folge*, 21 (1887), s. 356–388, 22 (1888), s. 417–434.)

Nekula, Marek (1994): Někteří zdvořilostní strategie a jejich výrazové prostředky v češtině. In: *Přednášky a besedy z XXVII. běhu Letní školy slovanských studií*, Brno, 27, s. 54–58.

Nekula, Marek (1996): *System der Partikeln im Deutschen und Tschechischen: Unter besonderer Berücksichtigung der Abtönungspartikeln*. Tübingen: Niemeyer.

Nekula, Marek (1998): Diminutive bei Franz Kafka. In: Harden, Theo – Hentschel, Elke (vyd.): *Particula particularum. Zum 60. Geburtstag von Harald Weydt*. Tübingen: Stauffenburg, s. 245–249.

Nekula, Marek (2003a): Sprachbund und Sprachtyp. In: Nekula, Marek (vyd.): *Prager Strukturalismus: Methodologische Grundlagen. / Prague*

Structuralism. Methodological Fundamentals. Heidelberg: Universitätsverlag Winter, s. 79–103.

Nekula, Marek (2003b): System und Funktionen der Diminutive. Kontrastiver Vergleich des Deutschen und Tschechischen. In: *brücken. Germanistisches Jahrbuch Tschechien – Slowakei, Neue Folge*, 11, s. 145–188.

Nekula, Marek (2004): Deminutiva a zdvořilost. In: Hladká, Zdenka – Karlík, Petr (vyd.): *Čeština – univerzálie a specifika 5*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 110–119.

Nekula, Marek (2011): Deminutiva a augmentativa v češtině z typologického hlediska. In: Bičan, Aleš – Klaška, Jan – Macurová, Petra – Zmrzlíková, Jana (vyd.): *Karlík a továrna na lingvistiku*. Brno: Host, s. 304–316.

Nekula, Marek – Bauer, Verena – Greule, Albrecht (vyd.) (2008): *Deutsch in multilingualen Stadtzentren Mittel- und Osteuropas. Um die Jahrhundertwende vom 19. zum 20. Jahrhundert*. Wien: Praesens.

Nekula, Marek – Šichová, Kateřina – Valdřová, Jana (vyd.) (2013): *Bilingualer Sprachvergleich und Typologie: Deutsch – Tschechisch*. Tübingen: Julius Groos – Stauffenburg.

Newerkla, Stefan Michael (2004, 2011): *Sprachkontakte Deutsch – Tschechisch – Slowakisch. Wörterbuch der deutschen Lehnwörter im Tschechischen und Slowakischen: historische Entwicklung, Beleglage, bisherige und neue Deutungen*. Frankfurt am Main: Peter Lang.

Newerkla, Stefan Michael (2005): Vídeň a její Češi. In: *Bohemistyka*, V.3, s. 159–170.

Newerkla, Stefan Michael (2006a): Slavische und slavisierte Toponyme in Österreich am Manhart und unter der Enns. Ergänzende Bemerkungen zu einem neuen Glossar von Etyma eingedeutschter Namen slavischer Herkunft in Niederösterreich. In: *Wiener Slavistisches Jahrbuch*, 52, s. 113–134.

Newerkla, Stefan Michael (2006b): Sprachkontakte in Altösterreich und was davon erhalten blieb. In: *Leksika i leksikografija: Sbornik naučných trudov*, 17, s. 189–204.

Newerkla, Stefan Michael (2006c): Teebutter – tschechisch čajové máslo, slowakisch čajové maslo, ungarisch *teavaj*, slowenisch čajno maslo, kroatisch čajni maslac. In: Janyšková, Ilona – Karlíková, Helena (vyd.): *Studia etymologica Brunensia 3*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 271–284.

Newerkla, Stefan Michael (2007a): Areály jazykového kontaktu ve střední Evropě a německo-český mikroareál ve východním Rakousku. In: *Slovo a slovesnost*, 68, s. 271–286.

Newerkla, Stefan Michael (2007b): Kontaktareale in Mitteleuropa. In: Kałny, Andrzej (vyd.): *Słowińsko-niesłowińskie kontakty językowe. Slawisch-nichtslawische Sprachkontakte. Materiały z międzynarodowej konferencji naukowej...* Olecko: Wydawnictwo Wszechnicy Mazurskiej, s. 29–48.

Newerkla, Stefan Michael (2007c): Význam kontrastivní analýzy češtiny a rakouských variet němčiny pro výuku češtiny jako cizího jazyka. In: *Sborník Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka (AUČCJ)*, 2006–2007. Praha: Akropolis, s. 115–141.

Newerkla, Stefan Michael (2007d): Zur Bedeutung der kontrastiven Analyse des Tschechischen und österreichischer Varietäten des Deutschen für den gesteuerten Fremdsprachenerwerb. In: *brücken. Germanistisches Jahrbuch Tschechien – Slowakei, Neue Folge*, 15, s. 423–449.

Newerkla, Stefan Michael (2008): Teebutter, Teewurst, Thea und der Tee. In: *ÖGL – Österreich in Geschichte und Literatur* (mit Geographie), 52.4–5a, s. 240–252.

Newerkla, Stefan Michael (2009): Bohemismen (und Slowakismen) in Wien (und Österreich). In: *tribüne. zeitschrift für sprache und schreibung*, 3, s. 8–12.

Newerkla, Stefan Michael (2011): Stopy vzájomného ovplyvňovania a prelínania jazykov a kultúr na východe Rakúska s osobitným zreteľom na slovenčinu. In: Orgoňová, Olga (vyd.): *Jazyk a komunikácia v súvislostiach III. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie...* Bratislava: Univerzita Komenského, s. 203–214.

Newerkla, Stefan Michael (2012): Pischinger, Zierfandler, Kaisersemmel und Zuckerkandl: Altösterreich als kulinarisches Sprachareal. In: Bergmann, Hubert – Unterguggenberger, Regina (vyd.): *Linguistica culinaria. Festgabe für Heinz-Dieter Pohl zum 70. Geburtstag*. Wien: Praesens, s. 309–323.

Newerkla, Stefan Michael (2013a): Linguistic consequences of Slavic migration to Vienna in the 19th and 20th centuries. In: Moser, Michael – Polinsky, Maria (vyd.): *Slavic Languages in Migration*. Berlin: LIT Verlag, s. 247–260.

Newerkla, Stefan Michael (2013b): Vom Nachwirken einer Minderheit: Zuwanderer aus den böhmischen Ländern in Wien. In: *Wiener Slavistisches Jahrbuch. Neue Folge – Vienna Slavic Yearbook. New Series*, 1, 1–19.

Newerkla, Stefan Michael (2014a): Mehrsprachigkeit und lexikalische Konvergenz – Gemeinsame Konversationismen in den Sprachen der ehemaligen Habsburgermonarchie. In: Cwanek-Florek, Ewa – Nöbauer, Irmgard (vyd.): *Deutsch und die Umgangssprachen der Habsburgermonarchie*. Wien: Polnische Akademie der Wissenschaften, Wissenschaftliches Zentrum in Wien, s. 11–27.

Newerkla, Stefan Michael (2014b): Specific language contact phenomena in the Habsburg Empire and their possible utilization for teaching Czech as a foreign language in Austria. In: *Studies in Applied Linguistics / Studie z aplikované lingvistiky (SALi). Special Issue: Teaching and Learning Foreign Languages*. Praha: Filozofická fakulta UK v Praze, s. 18–38.

Niedzielski, Nancy A. – Preston, Dennis R. (2000): *Folk Linguistics*. Berlin – New York: Mouton de Gruyter.

Nováková, Věra (2006): *Rakouská němčina*. Olomouc: Rubico.

ÖWB (³⁵1979, ³⁷1990, ³⁹2001, ⁴³2016): *Österreichisches Wörterbuch*. Wien: öbv&hpt.

Pilarský, Jiří (2001): *Donausprachbund. Das arealistische Profil einer Sprachlandschaft*. Debrecen [habilitační spis].

Pohl, Heinz Dieter (1999): Zum österreichischen Deutsch im Lichte der Sprachkontaktforschung. In: *Klagenfurter Beiträge zur Sprachwissenschaft*, 25, s. 93–115.

Pohl, Heinz Dieter (2007a): *Die österreichische Küchensprache. Ein Lexikon der typisch österreichischen kulinarischen Besonderheiten (mit sprachwissenschaftlichen Erläuterungen)*. Wien: Praesens.

Pohl, Heinz Dieter (2007b): Zur Diskussion ums österreichische Deutsch. In: *Kärntner Jahrbuch für Politik 2007*, s. 157–180.

Pohl, Heinz Dieter (2011–2012): Österreichisches Deutsch. Überlegungen zur Diskussion um die deutsche Sprache in Österreich. In: *Klagenfurter Beiträge zur Sprachwissenschaft*, 37–38, s. 63–124.

Pohl, Heinz Dieter (2013): Zur Diskussion um das österreichische Deutsch. Einige Bemerkungen aus Sicht der allgemeinen Sprachwissenschaft. In: *tribüne. Zeitschrift für Sprache und Schreibung*, 4, s. 11–31.

Pollak, Wolfgang (1992): *Was halten die Österreicher von ihrem Deutsch? Eine sprachpolitische und soziosemiotische Analyse der sprachlichen Identität der Österreicher*. Wien: ÖGS.

Pollak, Wolfgang (1994): *Österreich und Europa. Sprachkulturelle und nationale Identität*. Wien: ÖGS.

Pristl, Jürgen Manfred (2012): *Lernschwierigkeiten für deutschsprachige TschechischlerInnen in Österreich unter besonderer Berücksichtigung von Orthoepie und Orthographie*. Wien: Universität Wien [diplomová práce].

Půda, Aleš (2010): *Zur Theorie der Lehnprägung im deutsch-tschechischen Sprachkontakt: Eine historisch-vergleichende Untersuchung im innerslavischen und europäischen Kontext*. Frankfurt am Main: Peter Lang.

Rattensperger, Petra (2003): *Interkultureller Zugang zum Tschechischunterricht in der Erwachsenenbildung*. Wien: Universität Wien [diplomová práce].

Retti, Georg (1998–2012): *Datenbank zur deutschen Sprache in Österreich* [online]. Innsbruck. Dostupné z <http://oewb.retti.info/> [15.06.2017].

Retti, Georg (1999): *Austriazismen in Wörterbüchern. Zum Binnen- und Außenkodex des österreichischen Deutsch*. Innsbruck: Universität Innsbruck [disertační práce].

Rinas Karsten (2003): Mehrfache Negationen und das Deutsche. Eine kontrastive Untersuchung unter besonderer Berücksichtigung des Tschechischen. In: *brücken. Germanistisches Jahrbuch Tschechien – Slowakei, Neue Folge*, 11, s. 221–249.

Rosenthal, Josef (1967): *Die lateinischen Lehnwörter im Wienerischen*. Wien: Universität Wien [disertační práce].

Sedlaczek, Robert (2004): *Das österreichische Deutsch. Wie wir uns von unserem großen Nachbarn unterscheiden*. Wien: Ueberreuter.

Sedlaczek, Robert (2007): *Kleines Handbuch der bedrohten Wörter Österreichs. Unter Mitarbeit von Melita Sedlaczek*. Wien: Ueberreuter.

Sedlaczek, Robert (2011): *Wörterbuch des Wienerischen*. Wien: Haymon-Verlag.

Scheuringer, Hermann (1988): Powidldatschkerl oder Die kakanische Sicht aufs Österreichische. In: *Internationales Jahrbuch für Germanistik*, 20.1, s. 63–70.

Schierer, Alfred – Zauner, Thomas (2002): *Sprechen Sie Österreichisch? Ein Sprachführer für Einheimische und Zugereiste*. Wien: Ueberreuter.

Schranka, Eduard Maria (1905): *Wiener Dialekt-Lexikon*. Wien: Szelinski.

- Schuchardt, Hugo (1884): *Slawo-Deutsches und Slawo-Italienisches. Dem Herrn Franz von Miklosich zum 20. November 1883*. Graz: Leuschner & Lubensky.
- Schuster, Mauriz – Schikola, Hans (1996): *Das alte Wienerisch. Ein kulturgeschichtliches Wörterbuch*. Wien: Deuticke.
- Skála, Emil (1992): Deutsch und Tschechisch im mitteleuropäischen Sprachbund. In: *brücken. Germanistisches Jahrbuch Tschechien – Slowakei, Neue Folge*, 1 (1991/92), s. 173–179.
- Skála, Emil (2000a): Středoevropský jazykový svaz. In: *Přednášky z XLIII. běhu Letní školy slovanských studií*, 43, s. 77–85.
- Skála, Emil (2000b): Der Räuber Hotzenplotz. Ortsnamen in Tschechisch Schlesien und ihr sprachlicher Hintergrund. In: *Prager Volkszeitung*, 19/20, 12. 5. 2000, s. 11.
- Sodeyfi, Hana – Newerkla, Lenka (2012): *Idiomatische Redewendungen, Sprichwörter und Begriffe der Gegenwartssprache in Österreich und der Tschechischen Republik. Frazeologické a idiomatické výrazy v současné češtině a rakouské němčině*. Wiesbaden: Harrassowitz.
- Spáčilová, Libuše (1995): Der gegenseitige Einfluß des Tschechischen und des österreichischen Deutsch in der näheren Geschichte und Gegenwart. In: Muhr, Rudolf – Schrodtr, Richard – Wiesinger, Peter (vyd.): *Österreichisches Deutsch. Linguistische, sozialpsychologische und sprachpolitische Aspekte einer nationalen Variante des Deutschen*. Wien: Hölder-Pichler-Tempsky, s. 326–354.
- Sprenzinger, Max (vyd.) (2016): *Bairisch in der Welt. Beiträge zur gleichnamigen Tagung am 16. und 17. November 2011 an der Universität Regensburg*. Regensburg: edition vulpes.
- Steinhauser, Walter (1952/53): 250 Jahre Wienerisch. In: *Zeitschrift für Mundartforschung*, 21, 159–190.
- Steinhauser, Walter (²1978): *Slawisches im Wienerischen*. Wien: VWGÖ.
- Šebánek, Jiří (vyd.) (1998): *Já, Jára Cimrman: dosud nejvýpravnější sborník o životě, díle a životním prostředí českého génia světového významu*. Praha: Mladá Fronta.
- Šimáčková, Šárka (2004): Kvalita české laterály u mladých mluvčích. In: Hladká, Zdenka – Karlík, Petr (vyd.): *Čeština – univerzálie a specifika 5*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 409–419.
- Šimáčková, Šárka (2009): Variable quality of the Czech lateral liquid: A perception experiment with young listeners. In: Kügler, Frank – Féry, Caroline – van de Vijver, Ruben V.H.E. (vyd.): *Variation and Gradience in Phonetics and Phonology*. Berlin – New York: Mouton de Gruyter, s. 125–139.
- Šrámek, Rudolf (1998): Zur Wortgeographie der deutschen Lehnwörter in den tschechischen Mundarten. In: Bauer, Werner – Scheuringer, Hermann (vyd.): *Beharrsamkeit und Wandel. Festschrift für Herbert Tatzreiter zum 60. Geburtstag*. Wien: Praesens, s. 295–306.
- Thomas, George (1997): The role of German loanwords in the Slavic languages of the former Habsburg Empire. In: *Canadian Slavonic Papers / Revue canadienne des slavistes*, 39.3–4, s. 333–359.
- Thomas, George (2008): Exploring the parameters of a Central European Sprachbund. In: *Canadian Slavonic Papers / Revue canadienne des slavistes*, 50.1–2, s. 123–153.
- Thomason, Sarah G. (2001): *Language Contact: An Introduction*. Washington, D. C.: Georgetown University Press.
- Thomason, Sarah Grey – Kaufman, Terrence (1988): *Language Contact, Creolization, and Genetic Linguistics*. Berkeley: University of California Press.
- Tölgyesi, Tamás (2009a): *Das Kasussystem im Deutschen und Tschechischen. Eine sprachhistorische Untersuchung*. Saarbrücken: VDM.
- Tölgyesi, Tamás (2009b): Středoevropská kuchyně jako zrcadlo kontaktů interkulturních. In: *Bohemica Olomucensia 3 – Philologica Juvenilia*, s. 145–150.
- Tölgyesi, Tamás (2012a): Német – cseh – szlovák – magyar nyelvi kontaktusok a közép-európai konyhaművészet tükrében. In: Kocsis, Mihály – Majoros, Henrietta (vyd.): *Legendák, kódexek, források: Tanulmányok a 80 esztendő H. Tóth Imre tiszteletére*. Szeged: Szegedi Tudományegyetem, s. 331–338.
- Tölgyesi, Tamás (2012b): O areálové lingvistice a středoevropském jazykovém areálu. In: Múcsková, Gabriela (vyd.): *Varia XX*. Bratislava: SJS pri SAV, s. 584–587.
- Tóth, Sándor János (2012): *Német-szlovák-magyar nyelvi összefüggések*. Szeged: Gerhardus Kiadó.

Tóth, Sándor János (2013): *Z funkčno-pragmatických aspektov kontaktovej a areálovej lingvistiky*. Ružomberok: VERBUM – vydavateľstvo KU.

Vintr, Josef (²2005): *Das Tschechische. Hauptzüge seiner Sprachstruktur in Gegenwart und Geschichte*. München: Otto Sagner.

Vykypělová, Taťána (2006): České výrazy v rakouské a vídeňské němčině. In: *Přednášky a besedy z XXXIX. běhu Letní školy slovanských studií*, 39, s. 162–189.

Watts, Richard J. (2012): Language Myths. In: Hernández-Campoy, Juan Manuel – Conde-Silvestre, Juan Camilo (vyd.): *The Handbook of Historical Sociolinguistics*. Chichester, West Sussex – Malden, Mass.: Wiley-Blackwell, s. 585–606.

Wehle, Peter (1980): *Sprechen Sie Wienerisch? Von Adaxl bis Zwutschkerl*. Wien: Ueberreuter.

Wehle, Peter (²1996): *Sprechen Sie ausländisch? Von Amor bis Zores*. Wien: Ueberreuter.

Wehle, Peter (²1997): *Die Wiener Gaunersprache. Von Auszuzln bis Zimmerwanzen*. Wien: Ueberreuter.

Wieser, Sonja (2015): *Der Mutter- und Fremdsprachenunterricht der slawischen Sprachen in Niederösterreich*. Wien: Universität Wien [diplomová práce].

Wiesinger, Peter (³2014): *Das österreichische Deutsch in Gegenwart und Geschichte*. Wien: LIT-Verlag.

Wintersberger, Astrid (1995): *Österreichisch-Deutsches Wörterbuch. Unter beratender Mitarbeit von H. C. Artmann*. Salzburg – Wien: Residenz Verlag.

Zach, Raphaela (2013): *Das Gemeinböhmische und der alltagssprachliche Stil in ausgewählten Tschechisch-Lehrwerken*. Wien: Universität Wien [diplomová práce].

Zeman, Dalibor (2003): *Das österreichische Deutsch und die österreichisch-tschechischen Sprachbeziehungen. Ein strukturhistorischer und sprachlicher Abriss*. Wien: Universität Wien [disertační práce].

Zeman, Dalibor (2004): Die Beurteilung der schriftsprachlichen Varietäten des Deutschen – retrospektiv betrachtet – unter besonderer Berücksichtigung der österreichischen Varietät. In: *brücken. Germanistisches Jahrbuch Tschechien – Slowakei, Neue Folge*, 12, s. 291–315.

Zeman, Dalibor (2009): *Überlegungen zur deutschen Sprache in Österreich: linguistische, sprachpolitische und soziolinguistische Aspekte der österreichischen Varietät*. Hamburg: Dr. Kovač.

Stefan Michael Newerkla
Universität Wien, Philologisch-Kulturwissenschaftliche Fakultät,
Institut für Slawistik
E-mail: stefan.newerkla@univie.ac.at

Austrian Varieties of German and Czech as a Foreign Language

Not only does pluricentric German display characteristic features of Standard Average European, but it also comprises several distinguishing features in various contact areas with other languages. A major language contact area in Central Europe — one of many — is the contact zone which we can associate with the former centre of the Austro-Hungarian Empire, i. e. with Austrian German, Czech, Slovak and Hungarian as its core languages. From this contact area, a micro-area emerged in Vienna and Eastern Austria that was particularly affected by the influence of Czech on Austrian German and vice versa. Taking this fact into account, our contribution discusses the benefits and risks of a typically Austrian approach to the teaching of Czech and illustrates how language and culture contact phenomena can productively contribute to the process of teaching Czech as a foreign language in Austria.

Obsah

Marek Nekula – Kateřina Šichová	
Variety češtiny a čeština jako cizí jazyk	7
Václav Cvrček	
Jazykový standard: teorie a praxe na začátku 21. století na příkladu mluvnic češtiny	23
Jana Svobodová	
Pojetí spisovnosti v české škole dříve a dnes	57
Milan Hrdlička	
Spisovná a obecná čeština ve výuce cizinců	85
Lída Holá	
Běžně mluvená čeština ve výuce češtiny jako cizího jazyka	107
Stefan M. Newerkla	
Rakouské variety němčiny a čeština jako cizí jazyk	129
Petr Nádeníček	
Krátké zamyšlení nad postavením slovtvorby ve výuce češtiny jako cizího jazyka	171
Raija Hauck	
Variety češtiny a čeština jako cizí jazyk v univerzitním slavistickém prostředí	191
Kateřina Šichová	
K fenoménu správnosti a standardu v oblasti výuky češtiny pro cizince	207
Svatava Škodová	
Podoba variet češtiny v řeči cizinců se zřetelem k ukrajinským mluvčím	247
Pavel Pečený	
Zkoušky z češtiny pro cizince a jazykové variety	273

ČEŠTINA JAKO CÍLOVÝ JAZYK

Redakční rada

Neil Bermel (University of Sheffield)

Milan Hrdlička (Univerzita Karlova v Praze)

Marek Nekula (Universität Regensburg)

Stefan Michael Newerkla (Universität Wien)

Kateřina Šichová (Universität Regensburg)

Variety češtiny a čeština jako cizí jazyk

Marek Nekula – Kateřina Šichová (eds.)

Vydal Filip Tomáš – Akropolis

(5. května 1338/43, 140 00 Praha 4,

www.akropolis.info)

v roce 2017 jako svou 365. publikaci

Ediční příprava Marek Nekula – Kateřina Šichová

Jazyková redakce Lukáš Holčák

Jazyková redakce anglických abstraktů Edmond Grady

Grafická úprava, obálka a sazba písmem Latino Lukáš Fairaisl

Tisk tiskárna Nakladatelství Karolinum, Pacovská 350, 140 21 Praha 4

Vydání první, 296 stran, TS 12.

ISBN 978-80-7470-185-6

ISBN 978-80-7470-194-8 (PDF)

Doporučená cena včetně DPH XXX Kč